

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Robertos Biveinytės
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės
Whistleblower's release from criminal liability**

Vadovas: partnerystės doc. Gintaras Jasaitis

Recenzentė: asist. dr. Justyna Levon

Vilnius

2022

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šiame darbe analizuojamas Lietuvoje 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojęs ir vis dar itin mažai nagrinėtas Baudžiamojo kodekso 39² straipsnyje reglamentuotas pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas. Darbe apžvelgiama šio instituto kilmė, samprata ir reikšmė, taip pat, pasitelkiant teismų praktiką, analizuojamos šiai atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšiai įstatyme numatytos taikymo sąlygos bei taikymo praktikoje ypatumai ir problemos.

Pagrindiniai žodžiai: pranešėjas, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, pranešėjų apsauga, baudžiamasis kodeksas

This paper analyses the institute of the release from criminal liability of a whistleblower, established in Article 39-2 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania and which entered into force on 1 January 2019 and is still very little examined. The paper reviews the origin, concept and significance of this institute, analyses the conditions provided for in the law for application of this type of release from criminal liability, as well as the peculiarities and problems of its application in practice.

Key words: whistleblower, release from criminal liability, protection of whistleblowers, criminal code

TURINYS

IŽANGA	2
1. Pranešėjų apsauga.....	5
1.1. Pranešėjo samprata	5
1.2. Pranešėjų apsaugos pagrindai Lietuvoje	9
2. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės	14
2.1. Samprata ir tikslai.....	14
2.2. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys.....	17
2.3. Pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ištakos ir įtvirtinimas Lietuvos Respublikoje.....	19
3. Pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygos ir pagrindai	26
3.1. Padaryta nusikalstama veika	27
3.2. Pripažinimas pranešėju.....	28
3.3. Prispazinimas padarius nusikalstamą veiką	31
3.4. Aktyvi pagalba atskleidžiant kito asmens padarytą nusikalstamą veiką.....	34
3.5. Padėta atskleisti nusikalstama veika – pavojingesnė, nei pranešėjo padarytoji.....	36
3.6. Apribojimai, taikomi pranešėjo atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės	37
4. Pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo aspektai.....	41
4.1. Teismo diskrecija atleisti pranešėją nuo baudžiamosios atsakomybės	41
4.2. Procesiniai pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektai	43
4.3. Pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teisiniai padariniai	47
IŠVADOS	55
PASIŪLYMAI.....	57
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	58
SANTRAUKA.....	66
SUMMARY	67

IŽANGA

Lietuvoje 2019 m. sausio 1 d. įsigaliojo Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) pakeitimo ir papildymo įstatymas, kuriuo į BK buvo įtraukta nauja atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis – pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. Šis institutas buvo įtvirtintas kartu su naujuoju pranešėjų apsaugos teisiniu reglamentavimu.

Atsižvelgiant į tai, jog visas šis reguliavimas yra sąlyginai naujas, ši tema vis dar kelia nemažai klausimų, pastarieji yra itin mažai išnagrinėti, todėl kyla ir nemenkų problemų dėl šių institutų taikymo. Apskritai, nors galimybė pranešėją atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės įtvirtinta BK jau prieš daugiau, nei trejus metus, vis dar trūksta aiškumo dėl jos taikymo sąlygų ir kitų ypatumų, kadangi pastarosios analizės trūksta ne tik teisės mokslininkų darbuose – teismuose ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis taip pat iki šiol dar nebuvo pritaikyta¹. Tai leidžia daryti išvadą, jog itin **aktualu** išnagrinėti bei suprasti šio instituto turinį, jo įtvirtinimo BK prasmę. Gilesnė šios temos analizė, manytina, galėtų padėti ne tik pateikti bendrųjų šio instituto taikymo žinių, bet galėtų būti naudinga ir siekiant skleisti jos suvokimą visuomenėje bei teisinėje bendruomenėje ar išaiškinti šio instituto reikalingumą, kadangi pastarojo instituto netaikomumas, autorės nuomone, rodo, jog ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis, tikėtina, nėra tinkamai suprantama ir dėl to pastarąja retai pasinaudojama.

Taip pat, analizuojama tema aktuali tiek teoriniu, tiek praktiniu požiūriu. Pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, manytina, taikomas tinkamai, galėtų tapti naudinga priemone teisėsaugos institucijoms, siekiant efektyviau išaiškinti įvairias nusikalstamas veikas, kaip, pavyzdžiui, korupcija ar pinigų plovimas bei apskritai dažniau gauti informacijos apie pastarąsias, skatinant nusikalstamas veikas padariusius asmenis bendradarbiauti su teisėsauga, sudarant patrauklią galimybę pastariesiems išvengti “pasmerkimo valstybės vardu” ir didesnės dalies iš to sekančių pasekmių. Taigi, itin svarbu aiškiai ir nedviprasmiškai suprasti šio instituto taikymo sąlygas, tam, kad pastarąjį taikant būtų užtikrinamas baudžiamųjų ir konstitucinių principų įgyvendinimas.

Taigi, šio darbo **tikslas** – atskleisti pranešėjo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto ištakas, sampratą ir reikšmę bei šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies teorinius ir praktinius taikymo aspektus Lietuvos baudžiamojoje teisėje.

---

¹ Išvada darytina pagal 2022 m. balandžio 10 d. atliktas viešai prieinamų baudžiamųjų bylų paieškas teismų sistemoje Liteko ir Infolex portale.

Darbo **uždaviniai**: išnagrinėti pranešėjo instituto sampratą, jos bendruosius aspektus bei glaustai apžvelgti pranešėjų apsaugos įsitvirtinimą bei svarbą Lietuvos teisiniame reglamentavime; išanalizuoti pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ištakas Lietuvos baudžiamojoje teisėje; išnagrinėti BK įtvirtintas pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas, pagrindus bei jų taikymo praktikoje ypatumus, taip pat išanalizuoti ir atskleisti aktualius pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės procesinius aspektus; apibendrinti pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teisinės pasekmes.

Magistro rašto darbo **objektas** iš esmės nurodytas jau darbo temoje – tai BK 39² straipsnyje įtvirtinto pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės samprata, pastarojo instituto teisinis reglamentavimas, sąlygos ir taikymo aspektai.

Rašto darbe pritaikyti įvairūs tyrimo **metodai**: loginis-analitinis, sisteminės analizės, kurie pasitelkiami analizuojant teisinį reglamentavimą, taip pat nagrinėjant įvairius teorinius ir praktinius temos aspektus. Darbe itin plačiai naudojamas analogijos metodas – atsižvelgiant į tai, jog beveik nėra išaiškinimų, dėl pranešėjų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, formaliosios, įstatyme numatytos sąlygos, daugiausiai bus aiškinamos pasitelkiant kitų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikymo praktiką teismuose bei aktualią teisės doktriną; taip pat šiuo tikslu bus pasitelktas ir lyginamasis metodas, lyginant tam tikrus šio instituto aspektus su jam artimomis kitomis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formomis. Lyginamasis metodas taip pat naudojamas lyginant atskirus kitų valstybių teisinio reguliavimo aspektus su Lietuvoje įtvirtintaisiais.

Taip pat darbe bus pasitelktas istorinis (genetinis) metodas, siekiant atskleisti pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto ištakas ir atsiradimą Lietuvoje; aiškinant kai kurias teisės aktų nuostatas pasitelkiamas lingvistinis metodas. Be kita ko, naudojamas ir teleologinis metodas, kuris yra itin svarbus siekiant atskleisti pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutui keliamus tikslus ir uždavinius, taip pat siekiant pateikti platesnį kai kurių įstatyme numatytų sąlygų supratimą, pagrįsti jų įtvirtinimą BK.

Darbo **originalumas**: pranešėjo atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės nagrinėjančių mokslinių šaltinių Lietuvoje kol kas nėra. Šiuo metu randamas tik vienas mokslinis darbas, susijęs su pranešėjų apsauga ir skatinimo priemonėmis, įtvirtintomis naujajame pranešėjų apsaugos reguliavime – Jolantos Zajančkauskienės ir Gintarės Bliujienės „Pranešėjų apsauga: teisinis reguliavimas ir jo taikymo pirmieji metai Lietuvoje“. Tačiau šis straipsnis tik pamini pranešėjo atleidimo nuo atsakomybės klausimus ir nagrinėja bendruosius pranešėjų apsaugos

aspektus bei pastarųjų pritaikymą Lietuvos Respublikos teisinėje sistemoje. Taigi, pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra visiškai nauja tema Lietuvos teisės moksle, šis institutas pirmą kartą nagrinėjamas magistro darbo lygiu. Pranešėjo ir pranešėjo atsakomybės tematika, remiantis 2019 m. įsigaliojusių reglamentavimu, tokiu lygmeniu nagrinėta tik privatinės teisės srityje, Vilniaus universiteto Teisės fakulteto studentės Gretos Pūkytės magistro darbe „Pranešėjo apsaugos reguliavimas darbo teisės srityje”.

Svarbiausi **šaltiniai**: įvairi mokslinė literatūra, susijusi su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės ir atskiromis jos rūšimis, taip pat pranešėjų apsauga (straipsniai, mokomoji literatūra, taip pat monografijos) – daugiausiai remtasi A. Baranskaitės, G. Švedo, J. Prapiesčio, R. Drakšo darbais, tačiau pasitelkta ir kitų teisės mokslininkų darbai. Taip pat darbe nagrinėjamas Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (itin plačiai nagrinėjamas būtent BK 39² straipsnis), Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas, Lietuvos Respublikos teismų (daugiausiai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo) praktika bei siaura apimtimi apžvelgiami kitų valstybių teisės aktai.

1. Pranešėjų apsauga

1.1. Pranešėjo samprata

Analizuojant pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atleidimo institutą, pirmiausia, būtina apžvelgti pačią pranešėjo sampratą ir pranešėjo instituto įtvirtinimo svarbą Lietuvos teisinėje sistemoje.

Šiuo metu nėra vieningos, tarptautinės ar Europos Sąjungos (toliau – ES) teisės reglamentavimo ar doktrinoje įsitvirtinusios pranešėjo, dar žinomo kaip „švilpuko pūtėjo“ (angl. *whistleblower* arba *whistle-blower*), sąvokos ir pastaroji paprastai vis dar paliekama išaiškinti nacionalinės teisės subjektams ir mokslininkams.

Pranešėjo termino anglų kalboje kilmė yra itin tiesioginė – terminas *whistleblower* yra siejamas su, pavyzdžiui, teisėjo (ar kito atsakingo asmens) varžybose pučiamu švilpuku, kai pastebimas taisyklių pažeidimas žaidimo aikštelėje (Jubb, 1999, p. 77). Būtent panašiai suprantamas ir asmuo, pranešantis apie pažeidimus įstaigoje – asmuo, pastebėjęs darbdavio ar kolegų daromus pažeidimus, „pučia švilpuką“ ir pagarsina šiuos pažeidimus vidiniais kanalais, atsakingoms institucijoms ar netgi viešai.

Teisine prasme, pranešėjas gali būti apibūdinamas kaip vyras ar moteris, kuris, tikėdamas, kad viešasis interesas yra svarbiau už organizacijos, kuriai jis dirba, interesą, „pučia švilpuką“ (t. y. atskleidžia), kad ši organizacija yra įsitraukusi į korumpuotą, neteisėtą, apgaulingą ar žalingą veiklą (Nader *et al.*, 1972, cituota Vandekerckhove and Phillips, 2019), taip pat suprantamas, kaip asmuo, kuris paviešina informaciją apie organizaciją, kurią kiti norėtų išlaikyti slapta (Jubb, 1999, p. 78). Kiek naujesnė pranešėjo samprata įprastai suponuoja, kad pastaruoju gali būti laikomas tas, kuris atskleidžia ką nors paslėpta arba informuoja prieš kitą; ypač darbuotojas, kuris atkreipia vyriausybės arba teisėsaugos institucijos dėmesį į darbdavio ar kitų darbuotojų nusižengimus. Dažniausiai pranešėjai yra teisiškai saugomi nuo atsakomųjų veiksmų (Merriam-Webster.com Dictionary, 2022). Ir tai tik kelios iš didelio kiekio sutinkamų pranešėjo apibrėžčių. Tačiau, pastebėtina, kad jos visos talpina panašų turinį – pranešėjas, tai asmuo, kuris informuoja apie organizacijoje daromą pažeidimą.

Vis dėlto, siekiant palengvinti ir suvienodinti pranešėjų sampratą ES, 2019 m. spalio 23 d. priimtoje Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje (ES) 2019/1937 dėl asmenų, pranešančių apie Sąjungos teisės pažeidimus, apsaugos (toliau – Direktyva), buvo eksplacitiškai pateikta,

kad ir gana abstrakti, pranešimo teikėjų² (angl. *reporting persons*) apibrėžtis bei sąrašas asmenų, kurie galėtų būti laikomi „pranešančiais asmenimis“ valstybėse narėse. Pagal Direktyvos 5 straipsnio 7 punktą, pranešimo teikėju laikytinas fizinis asmuo, pranešantis arba viešai atskleidžiantis informaciją apie pažeidimus, kurią sužinojo vykdydamas su savo darbu susijusią veiką. Su darbu susijusiai veiklai prilyginamos ir kitos veiklos, numatytos Direktyvos 4 straipsnyje³, kadangi šių kategorijų asmenys taip pat gali atlikti itin svarbų vaidmenį užkertant kelią jau minėtiems pažeidimams (Europos Parlamento ir Tarybos direktyva..., 2019). Šios sąvokos įtvirtinimas ES teisės lygiu, ir, apskritai, ši Direktyva, padėjo gana stabilų pagrindą, kad būtų galima suartinti pranešėjų sampratą visose ES valstybėse narėse.

Dėl šios priežasties, pranešėjo samprata, ES valstybėse, kurios jau įgyvendino Direktyvos nuostatas, savo turiniu yra itin panaši. Pavyzdžiui, pakankamai platus bet aiškus, suderintas su Direktyva, pranešėjo apibrėžimas pateiktas Latvijos Respublikos Pranešėjų apsaugos įstatymo 1 straipsnio 1 dalies 7 punkte. Pastarajame įtvirtinta, jog pranešėjas, tai fizinis asmuo, kuris teikia pranešimą apie pažeidimą, galintį pakenkti viešiesiems interesams, jeigu asmuo mano, kad ši informacija yra teisinga ir buvo gauta vykdant darbo funkcijas ar įgyvendinant su darbinių pareigų vykdymu susijusius teisinius santykius, ar praktikos ir kuris galėtų patirti neigiamą poveikį dėl šios informacijos pateikimo (Latvijas trauksmes celšanas likums, 2019).

Visgi, šio darbo tematikai svarbiausia, kaip pranešėjas yra suprantamas Lietuvos teisinėje sistemoje. Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatyme (toliau – PAĮ) numatyta pranešėjo sąvoka formaliai susideda iš dviejų dalių. Nors įstatyme eksplicitiškai įtvirtinta pranešėjo apibrėžtis (PAĮ 2 straipsnio 8 dalis), pastarojoje nukreipiama ir į kitą įstatyme numatytą sąvoką – informaciją apie pažeidimą pateikiantį asmenį bei numatoma sąlyga, kad asmuo turi būti pripažintas pranešėju (Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas, 2017).

Taigi, remiantis PAĮ, pranešėju gali būti fizinis asmuo, kuris pateikia informaciją apie pažeidimą įstaigoje⁴, apie kurią sužinojo iš savo turimų ar turėtų tarnybos, darbo ar sutartinių (konsultavimo, subrangos, stažuotės, praktikos, savanoriškos veiklos ir pan.) santykių su šia įstaiga arba įdarbinimo ar kitų ikisutartinių santykių metu, taip pat informaciją apie pažeidimą

---

² Nors pats vartojamas terminas ir skiriasi, t. y. naudojama ne „pranešėjo“ (angl. *whistleblower*) sąvoka, tačiau pats sąvokų turinys yra iš esmės adekvatus. Be kita ko, terminas „pranešėjas“ minimas Direktyvos preambulėje.

³ Pastarosios beveik tiesiogiai perkeltos į kiek toliau šioje rašto darbo dalyje aptariamą sąvoką Lietuvos teisiniame reguliavime.

⁴ Įstaiga, pagal PAĮ 2 straipsnio 3 dalį, laikomas juridinis asmuo (viešasis ar privatus), ar kita organizacija, taip pat ir užsienio juridinio asmens ar organizacijos padalinys, kuriame galbūt rengiamas, daromas arba jau yra padarytas pažeidimas.

pateikiantis savarankiškai dirbančio asmens statusą turintis asmuo, akcininkas ar asmuo, priklausantis įmonės administraciniam, valdymo ar priežiūros organui (įskaitant vykdomųjų galių neturinčius narius, taip pat savanorius ir apmokamus ar neapmokamus stažuotojus), arba bet kuris fizinis asmuo, dirbantis prižiūrint ir vadovaujant rangovams, subrangovams ir (ar) tiekėjams ir kuris buvo pripažintas pranešėju pagal PAĮ nuostatas.

Paminėtina, kad asmenų, galimų laikyti pranešėjais ratas buvo žymiai praplėstas nuo 2022 m. vasario 15 d., įsigaliojus PAĮ pakeitimui (Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos..., 2021), kadangi pagal pirmąją įstatymo redakciją pranešėju galėjo būti laikomas tik asmuo, kuris pateikia informaciją apie pažeidimą įstaigoje, su kuria jį sieja ar siejo tarnybos ar darbo santykiai arba sutartiniai santykiai (konsultavimo, rangos, stažuotės, praktikos, savanorystės ir pan.), ir kurį kompetentinga institucija pripažįsta pranešėju (Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas, redakcija iki 2022 m. vasario 15 d.). Naujajame reglamentavime numatomas toks platus ratas asmenų, kadangi ne tik darbo ar tarnybos santykiais su įstaiga susiję asmenys gali žinoti apie pažeidimus ir patirti neigiamas (ypač ekonomines) pasekmes, pateikę pranešimą.

Bet kokių atveju, nagrinėjant pranešėjo sąvoką, darytina išvada, jog pastarąją sudaro du formalieji kriterijai – asmens santykis su įstaiga, kaip šis apibrėžtas PAĮ 2 straipsnio 2 dalyje, ir kompetentingos įstaigos sprendimas pripažinti asmenį pranešėju. Tačiau, analizuojant PAĮ nuostatas išsamiau, matyti, kad Lietuvoje įtvirtinta pranešėjo samprata yra itin daugialypė. Pavyzdžiui, pranešėju gali būti laikomas tik asmuo turintis informacijos apie pažeidimą įstaigoje. Taigi, tam, kad visiškai atskleisti, kas yra pranešėjas, būtina suprasti ir tai, kas yra laikytina pažeidimu, apie kurį potencialus pranešėjas gali pateikti informaciją.

Pažeidimas, pagal PAĮ 2 straipsnio 7 punktą – įstaigoje galbūt rengiama, daroma ar padaryta nusikalstama veika, administracinis nusižengimas, tarnybinis nusižengimas ar darbo pareigų pažeidimas, taip pat šiurkštus privalomų profesinės etikos normų pažeidimas, mėginimas nuslėpti minėtą pažeidimą ar kitas grėsmę viešajam interesui keliantis arba jį pažeidžiantis teisės pažeidimas. Taigi, iš esmės, pranešimas Lietuvoje galėtų būti teikiamas esant bet kokios srities pažeidimui, kuris gali turėti neigiamos įtakos viešajam interesui. Nors PAĮ ir yra pateiktas sąrašas pažeidimų, dėl kurių galėtų būti pateikiama informacija, pastarasis yra itin platus ir, be kita ko, nėra baigtinis – PAĮ 3 straipsnio 2 dalies 11 punkte numatyta, jog pranešimas galimas ir dėl kitų pažeidimų. Tačiau paminėtini tokie PAĮ ir Direktyvoje išskiriami, kaip keliamas pavojus aplinkai ar visuomenės saugumui ar sveikatai, pavojus asmens gyvybei ar sveikatai (pvz., Direktyvoje eksplicitiškai numatyti pažeidimai, padaryti

radiacinės saugos ir branduolinės saugos bei gaminių saugos ir atitikties srityse), neteisėtos veiklos finansavimas, įvairūs korupciniai pažeidimai bei pažeidimai, susiję su kenkimu ES finansiniams interesams ir vidaus rinkai. Pranešimai apie pažeidimus gali būti teikiami tiek žodžiu, tiek raštu, taip pat tiek vidiniais įstaigos kanalais, tiek pranešant kompetentingai institucijai, tiek ir viešai. Tokia plati pranešimų sritis numatyta tiek Direktyvoje, tiek ir PAĮ, visapusiškai įgyvendinant Direktyvos nuostatas.

Pastebima, jog pranešėjų teikiami pranešimai gali būti ypač svarbūs atskleidžiant ir užkertant kelią viešajam interesui grėsmę ir žalą keliantiems pažeidimams, kurie kitaip liktų neatskleisti ir apsaugant visuomenės gerovę, kaip teigiama Direktyvos preambulės 1 ir 13 punktuose. Šie pranešimai gali padėti atskleisti įvairaus sunkumo ir pavojingumo pažeidimus⁵ ir dėl šios priežasties pranešėjų vaidmens svarba yra pripažįstama itin įvairiose srityse, ypač dažnai pabrėžiant būtent korupcinius pažeidimus – apie pranešėjų svarbą dažnai pažymi ir specialus Europos Tarybos ekspertų komitetas GRECO⁶. Be kita ko, paminėtina, jog pranešėjų teikiama informacija kai kada gali netgi padėti išsaugoti žmonių gyvybes – pranešant apie pažeidimus sveikatos priežiūros įstaigose (pvz., ligoninėse) ar netgi karinėje srityje⁷.

Šios temos kontekste pažymėtina, jog pranešėjas, baudžiamojo proceso atžvilgiu, iš pirmo žvilgsnio ir esmės gali sutapti su pranešimą, skundą ar pareiškimą paduodančiu asmeniu, numatytu Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 166 ir 168 straipsniuose – abu subjektai pateikia informaciją teisėsaugos institucijoms apie kito asmens (galimai) vykdomą ar įvykdytą nusikalstamą veiką; tiek pareiškėjui, tiek pranešėjui turi būti pranešama apie pradėtą ar atsisakytą pradėti tyrimą dėl veikos, apie kurią pastarasis pranešė. Vis dėlto, be pastarųjų aspektų, šiuos subjektus sieja ne itin daug dalykų – skiriasi šių asmenų statusas bei teisinio reglamentavimo pagrindas, taip pat ir suteikiamos apsaugos lygis. Kaip jau minėta, pranešėju tampa tik tuo atveju, jeigu toks statusas suteikiamas kompetentingos institucijos, kai yra nustatomas atitinkamas asmens ir įstaigos santykis⁸. Tuo tarpu, pareiškėju asmuo laikomas be papildomų teisinių procedūrų, pastarajam pakanka pateikti atitinkamą

---

⁵ Pavyzdžiui, Lietuvoje 2021 m. asmenys, pagal PAĮ, pranešė apie aplinkosaugos pažeidimus, pažeidimus susijusius su pastatų renovavimu, pažeidimus sveikatos apsaugos srityje (pvz., mobingu bei medicininės įrangos pirkimu), apgaulingą buhalterinės apskaitos tvarkymą, veiklas, susijusias su viešuoju sektoriumi bei darbo teisės pažeidimus buvo pripažinti pranešėjais, ir dėl pastarųjų pradėta 11 ikiteisminių tyrimų dėl BK numatytų veikų (Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos..., 2022).

⁶ Pavyzdžiui, pranešėjų svarba minima ir vienose naujausių GRECO pateiktų gairių dėl korupcijos rizikos ir naudingų teisinių gairių COVID-19 kontekste (Corruption Risks and Useful Legal..., 2020).

⁷ Tokiu pavyzdžiu galima laikyti Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) jūrų pėstininkų korpuso patarėjo mokslo klausimais F. Gayl viešai pateiktą pranešimą, kuris galimai padėjo išsaugoti net ne vieno, o kelių tūkstančių JAV karių gyvybes Irake. Plačiau: Gavin, 2012.

⁸ Plačiau apie tai – šio darbo 3.2. dalyje.

informaciją teisėsaugos institucijoms, taip pat ši informacija gali būti teikiama, nepaisant to, koks ryšys yra tarp pareiškėjo ir įstaigos (ar kito potencialiai nusikalstamą veiką darančio subjekto). Be kita ko, pranešėjo statuso suteikimo ir kiti aktualūs klausimai yra įtvirtinti ne baudžiamajame įstatyme, o PAĮ ir jo įgyvendinamuosiuose aktuose, šis subjektas gali būti (ir dažniausiai yra) ne tik baudžiamojo proceso dalimi, tuo tarpu, subjektas, numatytas BPK 166 ir 168 straipsniuose, reglamentuojamas tik baudžiamojo proceso teisės normomis. Panaši situacija susiklosto ir lyginant pareiškėją su BK 226 straipsnio 6 dalyje ir 227 straipsnio 6 dalyje numatytu subjektu, kuris gali informuoti teisėsaugos institucijas apie jo paties duotą (pažadėtą duoti) kyšį ir, iš esmės, kito asmens padarytą korupcinę nusikalstamą veiką. Šis specialusis subjektas įtvirtintas BK normose ir gali atsirasti tik išskirtinėse situacijose (taip pat be papildomo procesinio sprendimo) – kai asmuo savanoriškai praneša apie atitinkamą nusikalstamą veiką iki šį asmenį pripažįstant įtariamuoju⁹.

Taigi, įprastai pranešėjo apibrėžtis siejama su įstaigos (įmonės, institucijos) darbuotojais (ar jiems prilyginamais asmenimis) arba kitais asmenimis, kurie dėl savo teisėtos veiklos, susijusios su pastarąja įstaiga, gali (anksčiau) pastebėti (galimus) pažeidimus, keliančius grėsmę viešajam interesui, įprastai nematomus pašaliniais asmenimis. Pranešėjai yra išskirtiniai subjektai, kurių vaidmens svarba pabrėžiama tiek nacionalinėje, tiek ir tarptautinėje teisėje, išaiškinant itin įvairaus pobūdžio pažeidimus.

1.2. Pranešėjų apsaugos pagrindai Lietuvoje

Pažymėtina, jog būtent dėl 1.1. dalyje minėto pranešėjo santykio su įstaiga, kurioje daromi (galimai daromi) atitinkami pažeidimai, dėl pranešėjų ekonominio pažeidžiamumo šiame santykyje, pastariesiems neretai kyla atsakomųjų veiksmų grėsmė, kuri asmenis atgraso nuo pranešimų teikimo, kaip numatyta ir Direktyvos preambulės 1 ir 36 punktuose¹⁰. Tačiau dėl jau aptartos pranešėjų reikšmės ir svarbos išaiškinant pažeidimus, šiems asmenims vis dažniau siekiama užtikrinti adekvačią specialią apsaugą.

Vienoje Transparency International Lietuvos skyriaus (toliau – TILS) publikacijoje, pažymima, jog dėl šios priežasties, vis daugiau valstybių priima pranešėjų apsaugą reglamentuojančius specialius įstatymus, arba keičia jau galiojantį teisinį reglamentavimą, kad pranešėjams būtų suteikiamas didesnis saugumas. Neretai šie įstatymai, be kita ko, tampa ir

---

⁹ BK 226 ir 227 straipsniuose numatytas reglamentavimas taip pat bus aptariamas ir šio darbo 2.3. dalyje.

¹⁰ Apie šią problemą kalbama ir įvairiuose kituose šaltiniuose, pavyzdžiui, Transparency International, 2016.

vieta numatyti priemonės, skatinančias pranešėjus prabilti (Transparency International Lietuvos skyrius, 2015).

Pažymėtina, jog pranešėjų informacijos skleidimas, *inter alia*, paremtas ir Europos Sąjungos pagrindinių teisių chartijos 11 straipsnyje bei Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos (toliau – EŽTK) 10 straipsnyje numatyta teise į žodžio ir informacijos laisvę, kuri apima ir asmens teisę skleisti ir gauti informaciją, pliuralizmą (Direktyvos preambulės 31 punktas). Itin panašios asmens teisės ir laisvės – teisė turėti savo įsitikinimus ir juos laisvai reikšti, taip pat draudimas žmogui kliudyti ieškoti, gauti ir skleisti informaciją – numatytos ir Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) 25 straipsnio 1 ir 2 dalyse (Lietuvos Respublikos Konstitucija, 1992). Taigi, pranešėjų apsaugos reglamentavimu užtikrinama ir tai, jog nebus pažeidžiama asmenų galimybė pasinaudoti šiomis pamatinėmis, konstitucinėmis teisėmis.

Nors ir matyti, jog ES ir nacionaliniu lygmeniu susidomėjimas pranešėjų apsaugos tema išsaugo palyginti neseniai, apskritai, pranešėjų apsaugos teisinis reguliavimas ir jo taikymas nėra nauja tema tarptautinės teisės vandenyse¹¹. Pirmoji ES visapusišką pranešėjų apsaugą užtikrinančią reguliavimą įsitvirtino Jungtinė Karalystė – Viešojo intereso atskleidimo aktas (angl. *Public Interest Disclosure Act*) buvo priimtas dar 1998 m. ir įsigaliojo 1999 m. liepos 2 d.. Tačiau 2013 m., anot Transparency International, visapusišką (ar beveik visapusišką) pranešėjų apsaugą užtikrino vis dar itin mažas skaičius ES valstybių – Liuksemburgas, Rumunija, Slovėnija ir, jau minėta, Jungtinė Karalystė (Transparency International, 2013). 2019 m. daugelyje ES narių pranešėjų apsauga vis dar nebuvo teisiškai reglamentuojama arba toks reglamentavimas buvo tik fragmentiškas, kaip pabrėžiama Direktyvos preambulės 4 punkte. Tačiau būtent 2019 m. galima laikyti lūžio tašku ES – 2019 m. spalio 23 d. buvo priimta Direktyva, kurioje numatyti minimalūs standartai, kuriuos iki 2021 m. gruodžio 17 d. privalėjo įgyvendinti valstybės narės savo nacionalinėje teisėje. Be kita ko, būtent 2019 m. ir Lietuvoje (2019 m. sausio 1 d.) bei Latvijoje (2019 m. gegužės 1 d.) įsigaliojo teisės aktai, reglamentuojantys pranešėjų teises ir pareigas, numatantys jų apsaugos priemones¹² (Zajančkauskienė, Bliujienė, 2020).

Paminėtina, jog iki pastarojo įstatymo priėmimo, pranešėjų apsaugos idėja Lietuvos teisėkūroje nuėjo gana ilgą kelią. Vienas iš pirmųjų bandymų Lietuvoje įstatymo lygmeniu

---

¹¹ Pavyzdžiui, JAV, mokslinių tyrimų ištakos siekia dar 1980 metus.

¹² Pastebėtina, kad abu šie teisės aktai vėliau buvo atitinkamai pakeisti, kad atitiktų visus Direktyvoje numatytus reikalavimus.

įtvirtinti pranešėjų apsaugą, buvo 2004 m. užregistruotas įstatymo „dėl Lietuvos Respublikos darbuotojų ir valstybės tarnautojų, pranešusių apie korupcinio pobūdžio teisės pažeidimus, apsaugos“ projektas. Nors pastarajame dar nėra vartojama pranešėjo sąvoka, kaip ji suprantama dabar, taip pat, tiek pačių pažeidimų, apie kuriuos galėtų būti pranešama, tiek taikytinos apsaugos apimtis daug siauresnė, nei šiuo metu galiojančiame PAĮ (projekte pateikti pasiūlymai daugiausiai apima apsaugą darbo santykiuose), teigiamai vertintina, jog buvo matomas poreikis sudaryti atitinkamas sąlygas, kurios leistų apsaugoti pranešėjus nuo jiems gresiančių neigiamų pasekmių. Vis dėlto, šis įstatymo projektas, dėl didelio kiekio jame nustatytų ir neištaisytų trūkumų, nebuvo priimtas, tad, tuo metu, teisinis pagrindas pranešėjų apsaugai Lietuvoje taip ir nebuvo padėtas. Po šio bandymo sekė 2009 m. rugsėjo 1 d. pateiktas nevyriausybinės organizacijos TILS projektas, tada 2010 m. rugsėjo 30 d. Seime užregistruotas Pranešėjų apsaugos įstatymo projektas (Burda, Kliunka, 2011, p. 95), kurie taip pat nebuvo priimti. Sąlyginis ir labai ribotas pranešėjų apsaugos reglamentavimas ilgą laiką buvo numatytas tik Lietuvos Respublikos valstybės tarnybos įstatyme ir, vėliau, 2017 m. liepos 1 d. įsigaliojusiame Lietuvos Respublikos darbo kodekse bei BPK 199 straipsnyje (ir, vėliau 199¹ straipsnyje) (Aiškinamasis raštas dėl pranešėjų apsaugos..., 2017).

Dėl šios priežasties, Lietuvoje buvo susiklosčiusi situacija, jog asmenys, net ir pranešantys apie sunkius ir sudėtingai išaiškinamus nusikaltimus įstaigoje, su kuria juos sieja darbo santykiai, nebuvo apsaugomi nuo bemaž jokių galimų atsakomųjų veiksmų. Kaip pavyzdys pateiktinas bene garsiausiai Lietuvoje nuskambėjusi Kauno tardymo izoliatoriaus direktoriaus pavaduotojos R. Kazėnienės istorija. 2017 m. R. Kazėnienė pranešė Specialiųjų tyrimų tarnybai apie Kauno tardymo izoliatoriuje galimai vykdomas neteisėtas veiklas – neskaidriai vykdomus viešuosius pirkimus, kitus korupcinius pažeidimus. Kadangi šie įvykiai susiklostė dar iki PAĮ priėmimo, informaciją pateikusiai moteriai nebuvo užtikrinta tinkama apsauga ir pastaroji patyrė spaudimą darbovietėje, taip pat R. Kazėnienei buvo pateiktas ieškinys dėl viešuosius pirkimus laiminčios bendrovės reputacijos bei vardo gadinimo (BNS, 2018). Taigi, dėl pranešimo apie galimai daromus gana sunkius pažeidimus, moteris patyrė reikšmingą neigiamą poveikį tiek savo finansiniam stabilumui, tiek reputacijai, emocinei būklei¹³. Tokios situacijos tik parodė, jog pranešėjų apsaugos reglamentavimas yra būtinas ir itin reikšmingas bei, tikėtina, tai galėjo būti vienas iš veiksnių, paskatinsiu įstatymų leidėją pagaliau priimti naujus reikalingus įstatymus bei jau esamų įstatymų pakeitimus.

---

¹³ Paminėtina, jog įsigaliojus PAĮ, R. Kazėnienei buvo suteiktas pranešėjos statusas ir iš to kylanti teisinė apsauga (BNS, 2019).

Šiuo metu galiojančio reglamentavimo Lietuvoje atsiradimą, manytina, paskatino bei paspartino ir pokyčiai tarptautinėje ir ES teisėje: 2014 m. balandžio 30 d. Europos Tarybos Ministrų komitetas priėmė rekomendacijas dėl pranešėjų apsaugos, 2016 m. spalio 25 d. Europos Parlamentas priėmė rezoliuciją dėl kovos su korupcija. Be kita ko, paminėtina, kad Lietuva jau kurį laiką siekė tapti Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos nare, o pastarosios Taryba dar 2009 m. priėmė rekomendacijas, kuriose buvo skatinama nacionalinėje teisėje numatyti atitinkamas pranešėjų apsaugos priemones tiek viešajame, tiek privačiame sektoriuose (Aiškinamasis raštas dėl pranešėjų apsaugos..., 2017). Dėl visų šių priežasčių, Lietuva privalėjo imtis veiksmų, kurie leistų užtikrinti bent minimalią, privalomąją pranešėjų apsaugą, sudaryti tinkamas sąlygas asmenims pranešti apie pažeidimus, keliančius grėsmę viešajam interesui. Vis dėlto, kaip jau minėta, pranešėjų apsaugą reglamentuojantis įstatymas Lietuvoje buvo priimtas tik 2017 m. lapkričio 28 d. ir įsigaliojo tik 2019 m. sausio 1 d.. Taigi, nors tikslai įtvirtinti reikiamą apsaugą įstatymo lygmeniu buvo keliami jau beveik du dešimtmečius, aiškus reguliavimas įsigaliojo tik prieš trejus metus.

Paminėtina, jog šis, ilgą laiką kurtas ir šiuo metu Lietuvoje numatytas, teisinis reguliavimas yra gana platus ir palankus pranešėjams. Dalyje ES valstybių, net ir perkėlusią Direktyvos nuostatas į nacionalinius įstatymus, nėra numatoma tokia plati pagalbos ir skatinimo apimtis. Tarkime, tik nedaugelis valstybių turi nusimatę atlyginimą už pateiktą informaciją, kaip tai padaryta Lietuvoje. Panašius pavyzdžius galime rasti JAV, Pietų Korėjoje ir Kanadoje, tačiau ne kaimyninėse šalyse (Zajančkauskienė, Bliujienė, 2020, p. 126). Tačiau, Lietuvoje, pagal PAĮ 8 straipsnį, numatyta ne tik pastaroji, bet ir kitos pranešėjų apsaugos, pagalbos ir skatinimo priemonės: saugių informacijos apie pažeidimus kanalų užtikrinimas, konfidencialumas, draudimas daryti neigiamą poveikį bei kompensacija, jei toks buvo patirtas, minėtas atlygis už pateiktą informaciją, nemokama teisinė pagalba, teisė gauti išsamią informaciją ir nemokamas konsultacijas dėl informacijos apie pažeidimus teikimo ir, be kita ko, šio darbo temai aktualiausias – atleidimas nuo atsakomybės.

Daugelio šių priemonių taikymas sureguliuotas ne tik pačiame PAĮ, bet ir, pavyzdžiui, 2018 m. lapkričio 14 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarime dėl Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymo įgyvendinimo bei kituose įstatymuose, pavyzdžiui, Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymo 12 straipsnio 18 punkte,

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo 14, 59 ir kituose straipsniuose, Lietuvos Respublikos darbo kodekse¹⁴ ir, žinoma, BPK bei BK normose.

Taigi, apibendrinant pastebėtina, kad pranešėjų apsaugos reguliavimas yra itin svarbus šiuolaikinėje teisės sistemoje, užtikrinant labiau pažeidžiamos santykio pusės saugumą, teisių ir laisvių įgyvendinimą. Taip pat, pranešėjų apsaugos reglamentavime gali būti numatomos ir pranešėjų skatinimo bei pagalbos jiems priemonės. Viena tokių, plačiau šiame darbe apžvelgiama – atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybė.

---

¹⁴ Pažymėtina, jog didelė dalis PAĮ bei Direktyvoje numatytų priemonių yra susiję su būtent darbuotojo apsauga nuo atsakomųjų veiksmų. Kadangi ši grupė yra laikytina labiausiai pažeidžiama dėl ekonominio priklausymo nuo darbdavio, būtina užtikrinti, jog asmenys nepatirs nepageidaujamų pasekmių dėl to, jog praneš apie žinomą (arba labai tikėtiną) pažeidimą.

2. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės

2.1. Samprata ir tikslai

Lietuvoje nėra įstatyminiu lygmeniu įtvirtinto baudžiamosios atsakomybės sąvokos apibrėžimo, tačiau pastaroji itin dažnai naudojama įvairiuose BK straipsniuose – BK 2 straipsnyje, kuriame įtvirtintos pagrindinės baudžiamosios atsakomybės nuostatos, BK 20 straipsnyje, kuriame reglamentuota juridinio asmens baudžiamoji atsakomybė, BK 26 straipsnyje, pavadintame „bendrininkų baudžiamoji atsakomybė“ ir dar daug kitų, tarp kurių, ir „atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės“. Taigi, atsižvelgiant į tai, jog analizuojamas būtent pastarasis institutas, būtina bent glaustai aptarti ir pačios baudžiamosios atsakomybės sampratą.

Teisės doktrinoje taip pat vis dar nėra nusistovėjusios vieningos nuomonės dėl baudžiamosios atsakomybės sąvokos. Vieni autoriai teigia, jog baudžiamoji atsakomybė turėtų būti suprantama kaip asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pareiga atsakyti už savo veiksmus, iškęsti nusikalstamos veikos pasekmes, pasireiškiančias kaltininko pasmerkimu bei nuteisimu ir paskirtos bausmės atlikimu (Baranskaitė, 2007, p. 66-67, Pradel, p. 268), kiti teigia, jog baudžiamoji atsakomybė – asmens, padariusio nusikalstamą veiką, pasmerkimas valstybės vardu, taikant baudžiamuosiuose įstatymuose numatytas prievartos priemones (Švedas *et al.*, 2019, p. 67), dar kiti, jog ji turėtų būti suvokiama plačiau ir, nors taip pat apimti asmens pasmerkimą valstybės vardu, tačiau jos turiniui turėtų būti priskiriamos visos teisinės priemonės ir nusikalstamos veikos pasekmės, atsirandančios dėl pastarosios padarymo, taip pat ir neigiami padariniai, atsiradę nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui tiriant šią veiką bei skelbiant apkaltinamąjį nuosprendį ir po jo paskelbimo (Drakšas, 2006, p. 41).

Taigi, iš esmės, tai leidžia daryti ir išvadą, jog teisės moksle išskiria ir nuomonės, kaip baudžiamoji atsakomybė gali būti įgyvendinama. Kai kurių autorių nuomone, baudžiamoji atsakomybė įgyvendinama tik paskelbiant asmeniui apkaltinamąjį nuosprendį ir paskiriant bausmę. Tačiau, vis dažniau sutinkama pozicija, kad baudžiamoji atsakomybė įgyvendinama ne tik bausme, bet taip pat ir nuo pastarosios atleidžiant ar atidedant jos vykdymą, taip pat ir atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės (pvz., Švedas *et al.*, 2019, p. 70-74; Prapiestis, 2004, p. 23, 263; Drakšas, 2006). Dėl šios priežasties, autorės nuomone, pritaria

toms baudžiamosios atsakomybės sampratoms, kurios numato galimybę ne tik asmenį nubausti, bet ir taikyti kitas baudžiamosios teisės priemones¹⁵.

Šią poziciją pagrindžia ir tai, jog baudžiamoji teisė turi ne tik represinę, bet ir prevencinę (bendrosios ir individualiosios prevencijos), informacinę, reguliacinę, bei apsauginę funkcijas (Švedas *et al.*, 2019, p. 21-24). Ši pozicija įtvirtinta ir įstatyminiu lygiu – BK 1 straipsnio 2 dalyje bei BPK 1 straipsnio 1 dalyje numatyta, jog baudžiamosios teisės ir baudžiamojo proceso paskirtis yra ne tik nubausti asmenį, bet taip pat ir užtikrinti, jog bus ginamos žmogaus ir piliečio teisės ir laisvės.

Doktrinoje taip pat pažymima, kad vien tik besąlyginis nusikalstamas veikas padariusių asmenų baudimas neužtikrina maksimalaus baudžiamosios teisės apsauginės, prevencinės ir kitų funkcijų efektyvumo, taigi ir savaime nereiškia, kad nubaudus asmenį bus atkurta nusikalstamomis veikomis pažeista tvarka ir teisingumas, bus apsaugoti visuomeniniai interesai. Dėl šios priežasties, šiuolaikinė baudžiamoji teisė siekia atsakomybės neišvengiamumo principą derinti su atsakomybės diferencijavimo ir bausmės individualizavimo, humaniškumo, ekonomiškumo ir kitais konstituciniais principais, kurie ir gali pasireikšti taikant atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir bausmės bei bausmės švelninimo ar atidėjimo institutus (Baranskaitė, 2009, p. 180). Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto svarba Lietuvos baudžiamojoje teisėje, manytina, parodoma ir numatant būtinybę nustatyti pagrindus ir sąlygas, kuriais asmenys gali būti atleidžiami nuo baudžiamosios atsakomybės, būtent BK 1 straipsnio 2 dalies 3 punkte, kuriame, apibrėžiama kodekso paskirtis.

Pastebėtina, jog baudžiamosios teisės moksle nėra susiformavusios vieningos pozicijos ir dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sampratos ir šiuo metu jų sutinkama visa aibė. Pavyzdžiui, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės aiškinamas kaip kompetentingos institucijos priimtas sąlyginis ar besąlyginis sprendimas atsisakyti teisės nubausti asmenį, padariusį nusikalstamą veiką ir atleisti jį nuo padarinių, kuriuos sukelia tokios veikos padarymas – atitinkamų teisių ir laisvių suvaržymų, ribojimų, turtinių praradimų ir kt. (Švedas, *et al.*, 2020, p. 15).

---

¹⁵ Šiame darbe nesiekiami surasti teisingiausių baudžiamosios atsakomybės sampratą, kadangi tai yra atskiro tyrimo objektas. Išsami analizė atlikta, pavyzdžiui, R. Drakšo monografijoje „Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos“. Todėl čia pateikiama tik bendra apžvalga, būtina gilesnei pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto analizei.

Kiti teisės mokslininkai įvardina, jog atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės galima laikyti kaip valstybės atsisakymą neigiamai vertinti asmens padarytą nusikalstamą veiką (Drakšienė, 2011, p. 131). Tačiau, autorės nuomone, su šiuo apibrėžimu negalima sutikti, kadangi asmens padaryta nusikalstama veika privalo būti vertinama neigiamai, vien todėl, kad atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės galimas tik tuo atveju, kai yra padaryta baudžiamajame įstatyme numatyta (t. y. „uždrausta“) veika. Net jei iš pirmo žvilgsnio galėtų susidaryti kitoks įspūdis, negalima teigti, jog valstybė galėtų pasirinkti ne neigiamą vertinimą, kadangi asmenį atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės tokia nusikalstama veika nėra dekriminizuojama. Tačiau, tokiu atveju, kaip ir minėta prieš tai, valstybė (kompetentingos institucijos) priima motyvuotą sprendimą netaikyti asmeniui tam tikrų neigiamų padarinių, susijusių su konkrečios veikos padarymu. Šią poziciją palaiko ir kiti teisės mokslininkai¹⁶. Šio instituto esmė, jog teismas, net ir konstatavęs, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką, įvertinęs aplinkybių visumą, padaro išvadą, jog asmeniui nėra būtina skirti bausmę.

Šiame kontekste pažymėtina, jog, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės galima tik tada, kai asmens padarytoje veikoje yra visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai, t. y. asmens padaryta veika turi būti numatyta BK Specialiojoje dalyje, asmuo, be kita ko, privalo būti sulaukęs 16 arba, BK 13 straipsnio 2 dalyje numatytais atvejais, 14 metų, būti pakaltinamas, atitikti kitus nusikalstamos veikos subjektui keliamus kriterijus. Tuo atveju, jeigu asmuo padarė nusikalstamą veiką būtiniosios ginties ar kitomis baudžiamąją atsakomybę šalinančiomis aplinkybėmis, be kaltės, nesulaukęs baudžiamajame įstatyme numatyto amžiaus – asmeniui baudžiamoji atsakomybė apskritai negali kilti, taigi, negali būti kalbama ir apie atleidimą nuo pastarosios (Drakšienė, 2011, p. 131-132).

Bet kokių atveju, kalbant apie atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, teisės doktrinoje dažniausiai nedvejojama dėl šio instituto reikalingumo ir pateikiama nuomonė, jog šio instituto praktinė reikšmė yra didelė ir, tikėtina, bus tokia ir ateityje (Švedas *et al.*, 2017, p. 162). Manytina, jog tokia išvada kyla iš to, jog atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, „naudingas“ ne tik atleidžiamiems asmenims, bet taip pat ir valstybei, kadangi pastarojo instituto taikymo pasekmės sudaro galimybę kalbėti ir apie tam tikrą valstybės išteklių taupymą vykdant baudžiamąją ir penitencinę politiką (Baranskaitė, 2009, p. 189), greičiau ir efektyviau išaiškinti kai kurias iš nusikalstamų veikų.

---

¹⁶ Pvz., Švedas *et al.* 2019, p. 71.

Be kita ko, paminėtina, jog atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, *inter alia*, įgyvendinamas ir baudžiamosios represijos ekonomiškumo principas, leidžiantis teismams pasirinkti ir skirti minimalias priemones, kurių pakaktų kaltinamojo asmens resocializacijai (Švedas, 2006, p. 117). Taigi, asmenį atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės, galima paveikti panašiai, kaip ir pastarajam paskiriant bausmę, tačiau, suvaržant asmens teises ir laisves siauresne apimtimi.

Atsižvelgiant į aukščiau išdėstytą, manytina, jog atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas yra itin svarbi šiuolaikinės Lietuvos baudžiamosios teisės dalis. Pastaruoju įgyvendinami ne tik baudžiamųjų įstatymų tikslai, bet taip pat užtikrinamas ir konstitucinių principų įgyvendinimas baudžiamajoje politikoje bei užtikrinama, jog asmens, padariusio nusikalstamą veiką, teisės ir laisvės nebus suvaržytos labiau, nei tai reikalinga konkrečioje situacijoje.

2.2. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys

Atsižvelgiant į atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės reikšmę ir tikslus, BK pateiktas gana platus atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų sąrašas. Pavyzdžiui, atskirame BK skyriuje (VI) numatytos šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos: kai asmuo ar nusikalstama veika prarado pavojingumą (BK 36 straipsnis), dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis), kai kaltininkas ir nukentėjęs asmuo susitaiko (BK 38 straipsnis), kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), kai asmuo aktyviai padeda atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39¹ straipsnis), pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39² straipsnis) ir atleidimas pagal laidavimą (BK 40 straipsnis).

Vis dėlto, šis BK VI skyriuje pateiktas sąrašas nėra baigtinis. Net ir Bendrojoje dalyje yra įtvirtinti dar trys specialieji atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai, kurie, kaip ir aukščiau pateiktieji, gali būti pritaikyti, nepriklausomai nuo padarytos nusikalstamos veikos kvalifikacijos, t. y.: 1) BK 18 straipsnis, kuriame numatyta, kad teismo ribotai pakaltinamu pripažintas asmuo, kuris padarė baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį tyčinį nusikaltimą, gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, 2) BK 19 straipsnis, kuriame numatyta, jog asmuo, kuris padarė baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų, nesunkų arba apysunkį tyčinį nusikaltimą, nugirdytas ar apsvaigintas prieš savo valią ir dėl to ne visai sugebėdamas suvokti pavojingo nusikalstamos veikos pobūdžio arba valdyti savo veiksmų, yra

atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, bei 3) BK 93 straipsnis įtvirtintas nepilnamečio atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės.

Taip pat BK reglamentuojamos ir specialios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos, kurios gali būti pritaikytos tik konkrečias, šiuose straipsniuose numatytas nusikalstamas veikas, padariusiems asmenims. Pastarosios numatytos šiuose Specialiosios dalies straipsniuose: 114 straipsnio 3 dalyje (valstybės perversmas), 147 straipsnio 3 dalyje (prekyba žmonėmis), 147¹ straipsnio 3 dalyje (išnaudojimas priverstiniam darbui), 147² straipsnio 2 dalyje (naudojimasis asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis), 157 straipsnio 3 dalyje (vaiko pirkimas arba pardavimas), 182¹ straipsnio 2 dalyje (manipuliavimas sporto varžybomis), 189¹ straipsnio 2 dalyje (neteisėtas praturtėjimas), 226 straipsnio 6 dalyje (prekyba poveikiu), 227 straipsnio 6 dalyje (papirkimas), 259 straipsnio 3 dalyje (neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti), 291 straipsnio 2 ir 3 dalyse (neteisėtas valstybės sienos perėjimas).

Įprastai visos išvardintos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos teisės doktrinoje yra klasifikuojamos pagal kelis kriterijus. Vienas dažniausiai sutinkamų ir, *inter alia*, aktualių šio darbo temai – skirstymas į sąlygines ir besąlygines atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis.

Besąlyginėmis atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšimis laikytinos tokios, kurių pagrindu asmenį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės, baudžiamieji santykiai tarp valstybės ir kaltininko dėl padarytos nusikalstamos veikos – baigiasi. Tokiam asmeniui nėra numatomos sąlygos, kurių asmuo turi laikytis po sprendimo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, taigi, asmuo, iš esmės, laikytinas atleistu nuo baudžiamosios atsakomybės negrįžtamai (išskyrus, žinoma, apskundimo atvejus). BK šiuo metu tokios yra numatytos BK 18 straipsnyje, BK 19 straipsnyje, BK 36 straipsnyje, BK 37 straipsnyje, BK 39 straipsnyje ir BK 93 straipsnyje bei atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšyse, numatytose BK Specialiosios dalies straipsniuose (Švedas *et al.*, 2020, p. 19, Baranskaitė, 2007, p. 83-84).

Priešingai, sąlyginių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių atveju, asmeniui nustatomi tam tikri ribojimai, draudimai, kurie tęsiasi įstatyme arba teismo sprendime (nutartyje, nuosprendyje) numatytą laikotarpį. Jeigu asmuo per nustatytą laikotarpį nepažeidžia jam paskiriamų ribojimų, laikoma, jog, kaip ir besąlyginės atleidimo rūšies atveju, asmuo nebegali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn už tas veikas, dėl kurių padarymo buvo priimtas sprendimas jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Tačiau, jeigu asmuo šiuos ribojimus pažeidžia, sprendimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti panaikintas

ir sprendžiamas asmens nubaudo klausimas. Tokios rūšys numatytos BK 38 straipsnyje, BK 39¹ straipsnyje (nors BK straipsnyje tokie ribojimai ir nenumatyti, galimybė atnaujinti procesą asmens atžvilgiu numatyta BPK 214 straipsnyje), BK 39² straipsnyje ir BK 40 straipsnyje (Baranskaitė, 2007, p. 83-84).

Dar viena moksle išskiriama klasifikacija – pagal atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymo privalomumą. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymas yra imperatyvus (privalomas), kai konstatavus tokio atleidimo pagrindus, teismas privalo visais atvejais asmenį, padariusį nusikalstamą veiką, atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Imperatyvusis atleidimas paprastai būna ir besąlyginis. Imperatyviomis laikytinos, pavyzdžiui, BK 36 straipsnyje, BK 147² straipsnio 2 dalyje, BK 291 straipsnio 2 ir 3 d. numatytos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys (Švedas, 2020, p. 20). Tuo tarpu diskrecinis atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės reiškia, jog teismas turi teisę, bet ne pareigą, atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, net ir nustačius esant BK numatytus pagrindus¹⁷. Tokių yra daugelis BK VI skyriuje numatytų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių (išskyrus BK 36 straipsnyje numatytąją) bei, pavyzdžiui, BK 157 straipsnio 3 dalyje numatytoji¹⁸.

Iš to kas pateikta matyti, jog BK numatytas ištis platus spektras galimų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų, leidžiančių šį institutą taikyti asmenims, padariusiems gana įvairias nusikalstamas veikas. Pastarieji pagrindai, pagal savo turinį ir privalomumą, be kita ko, paprastai klasifikuojami į besąlyginius ir sąlyginius bei imperatyvius ir diskrecinius. Darytina išvada, jog BK 39² straipsnyje įtvirtintas pagrindas priskirtinas būtent prie sąlyginių ir diskrecinių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių.

2.3. Pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ištakos ir įtvirtinimas Lietuvos Respublikoje

Kai kurias nusikalstamas veikas itin sunku išaiškinti ir nuo jų atgrasyti, jeigu ikiteisminio tyrimo ir teisminės institucijos negali gauti reikiamų įrodymų. Pastarųjų gavimas gali būti apsunkintas dėlto, kad neretai apie didelę dalį nusikalstamos veikos aplinkybių žino tik jos

---

¹⁷ Plačiau apie teismo diskreciją – 4.1. dalyje.

¹⁸ Kitos, nei BK 39² straipsnyje numatyta, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys darbe plačiau aptariamoms nebus, nebent kai kurių aspektų analizė būtų reikalinga pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto nagrinėjimui.

„dalyviai“ ar kiti artimai susiję asmenys. Taigi, nusikalstamos veikos atskleidimas tampa priklausomas nuo to, ar kuris nors iš prie nusikalstamos veikos prisidėjusių asmenų turės paskatų pranešti kompetentingai institucijai apie šį teisės pažeidimą. Tokiame kontekste ir tampa aktualios galimybės asmeniui gauti atlygį ar sušvelninti bausmę (būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės) (Rose-Ackerman, 2001, p. 85). Būtent tokią galimybę asmenims ir sudaro BK 39² straipsnyje įtvirtintas pagrindas atleisti pranešėją nuo baudžiamosios atsakomybės.

Pranešėjų skatinimo (taip pat ir apsaugos) pasireiškimas kaip atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nėra aiškiai sureguliuotas nei viename tarptautiniame teisės akte, kurie taip pat turėjo įtakos šio instituto atsiradimui Lietuvoje. Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją (toliau – JTKPK) ir Europos Sąjungos civilinės teisės konvencija (taip pat ir baudžiamosios teisės konvencija) dėl korupcijos įpareigojo arba skatino valstybes priimti įstatymus, kurie užtikrintų pranešėjų apsaugą ne tik pastariesiems tapus liudytojais baudžiamajame procese. Vis dėlto, pastebėtina, jog šie aktai taip pat skatina konvencijos šalis įtvirtinti skatinimo priemones visuomenei, kad pastaroji aktyviau dalyvautų užkertant kelią korupcinėms veikloms ir tokias veikas išaiškinant (Burda, Kliunka, 2011, p. 95). Nors pranešėjų apsauga šiuo metu yra taikoma daug platesniu mastu, nei tik pranešant apie korupcinius nusikaltimus, reguliavimas pastarojoje srityje, manytina, turėjo gana didelę įtaką įtvirtinant pranešėjų apsaugos ir skatinimo principus, bent jau Lietuvos teisinėje sistemoje.

Pavyzdžiui, dar 1999 m. priimtos¹⁹ Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencijos dėl korupcijos 23 straipsnyje valstybės buvo skatinamos numatyti priemones, kurios pagal nacionalinę teisę leistų naudoti specialius tyrimo būdus, kurie galėtų palengvinti įrodymų, susijusių su korupciniais nusikaltimais, rinkimą, bei padėtų susekti, įšaldyti ir konfiskuoti korupcijos priemones ir pajamas (Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija..., 1999). Manytina, kad viena iš tokių priemonių galėtų būti ir apie tokias nusikalstamas veikas pranešusių asmenų skatinimas ir apsaugos užtikrinimas, taigi, teoriškai, ir galimybė pastaruosius atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės arba švelninti bausmę.

Dar artimesnė ir aiškesnė sąsaja matoma su JTKPK, priimtos 2003 m. spalio 31 d.²⁰, 37 straipsnio 1 dalimi, kurioje numatyta, jog valstybės, esančios JTKPK šalimis, turėtų imtis priemonių skatinamos asmenis, kurie dalyvavo arba dalyvauja darant korupcinius nusikaltimus, suteikti informaciją kompetentingoms institucijoms, duoti parodymus ar suteikti

---

¹⁹ Lietuvoje įsigaliojusios 2002 m. liepos 1 d.

²⁰ Lietuvoje įsigaliojusios 2007 m. sausio 20 d.

faktinę pagalbą, galinčią prisidėti atimant iš nusikaltusių asmenų neteisėtu būdu įgytas pajamas, taip pat to paties straipsnio 3 dalyje numatytas ir skatinamas apsvarstyti galimybę leisti suteikti imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo asmeniui, kurio bendradarbiavimas turėjo esminės reikšmės atliekant tyrimą ar vykdant baudžiamąjį persekiojimą korupcinio nusikaltimo byloje.

Šiame kontekste pažymėtina, jog Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) taip pat pabrėžia, kad net ir Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje taip pat pažymima, jog pagal EŽTK 6 straipsnį, liudytojų parodymai, kuriuos pastarieji duoda mainais už imunitetą nuo baudžiamojo persekiojimo ar kitas privilegijas, yra ypač svarbi priemonė valstybėms kovojant su itin pavojingais nusikaltimais (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tokie susitarimai tarp pažeidėjo ir teisėsaugos institucijų gali būti viena iš priemonių, kuriomis gali būti sprendžiamos įvairios tyrimo problemos, pastaraisiais siekiama padidinti pažeidimų tyrimo efektyvumą (Namavičius, Bikelis, 2015, p. 24).

Pastebėtina, kad, apskritai, bausmės švelninimo ar atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formos, kai kaltininkas bendradarbiauja su teisėsaugos institucijomis bei prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, nėra naujas institutas. Tokia galimybė itin plačiai numatoma JAV (čia, manytina, net apie 90 proc. baudžiamųjų procesų baigiama įvairiais susitarimais tarp veiką padariusio asmens ir teisėsaugos institucijų) bei Jungtinėje Karalystėje, t. y. anglosaksų teisės šalyse. Tokia galimybė, atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo dalyvavo padarant korupcinę veiką, tačiau vėliau prisipažino ir prisidėjo prie itin sunkių nusikalstamų veikų išaiškinimo, numatyta ir Vokietijos Federacinės Respublikos (toliau – VFR) baudžiamojo kodekso 48b straipsnio nuostatose (Namavičius, Bikelis, 2015, p. 27), taip pat ir Graikijos baudžiamojo kodekso 263B straipsnyje, kuriame, numatyta galimybė atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį, pranešusį apie tai, jog davė kyšį, iki ikiteisminio tyrimo pradžios (Greece-OECD Project..., 2018). Tačiau dažniausiai tokie imunitetai, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (ar baudžiamojo persekiojimo) taikomi tik bendrininkams (toks numatytas ir Lietuvoje – BK 39¹ straipsnyje), išaiškinant itin sunkius nusikaltimus arba ir apsiriboja tik korupciniais nusikaltimais. Dėl to, dažniausiai, neapima galimybės atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pranešėjus, kurie dalyvavo padarant pažeidimus – pastarasis institutas apskritai nėra itin dažnai pasitaikantis kitų valstybių teisinėse sistemose.

Daugelis ES valstybių yra numatę pranešėjų atleidimą nuo atsakomybės tik tais atvejais, kai pranešdami apie pažeidimą pastarieji asmenys pažeidžia konfidencialumo susitarimą (angl. *confidentiality agreement, non-disclosure agreement*), vidines įstaigos politikas, komercinės paslapties saugojimo teisės aktus (pvz., toks reguliavimas numatytas VFR Prekybos paslapties įstatymo (vok. *Gesetz zum Schutz von Geschäftsgeheimnissen*) 5 straipsnyje bei Latvijos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymo 15 straipsnyje), taip pat nuo garbės ir orumo įžeidimo ar kitų pažeidimų, kuriuos asmuo gali padaryti pateikdamas pranešimą, siekdamas apsaugoti viešąjį interesą – tiek teisingą, tiek klaidingą, jei asmuo pagrįstai tikėjo, kad teikiamas pranešimas teisingas. Pastebėtina, jog tokį reguliavimą šiuo metu galime sutikti beveik visose ES valstybėse, kurios jau įgyvendino Direktyvos reikalavimus, kadangi tokia apsaugos priemonė yra įtvirtinta Direktyvos 21 straipsnyje. Pagal pastarojo 2 ir 3 dalis, asmenys nelaikomi pažeidusiais kokius nors informacijos atskleidimo ribojimus ir jiems netaikoma atsakomybė dėl šios informacijos įgijimo ar prieigos prie jos, jeigu toks įgijimas arba prieiga nėra savarankiška nusikalstama veika (pvz., įsilaužimas į kompiuterį) ir, jeigu asmenys turėjo pagrįstų priežasčių manyti, kad tokią informaciją buvo būtina atskleisti (pranešti).

Vis dėlto, panašius institutus į pranešėjo, dalyvavusio padarant nusikalstamą veiką, atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės²¹ jau kurį laiką galime aiškiau pastebėti teisiniame reguliavime, nukreiptame kovai prieš kartelinius susitarimus²². Nors, šiuo atveju, asmenys ne visada galėtų būti laikomi pranešėjais, kaip tai suprantama pagal galiojantį reguliavimą (bent ES šalyse), jau pastebėta, jog visiškos amnestijos ar imuniteto pritaikymas pirmiesiems informaciją pateikusiems asmenims, dalyvavusiems karteliniuose susitarimuose, tapo lūžio tašku kovoje prieš pastaruosius (Klimašauskienė, Giedraitis, 2011). Pavyzdžiui, Europos Komisija pristatė „atleidimo“ (angl. *leniency*) programą²³ dar 1996 metais (pastarąją tobulino dar du kartus 2002 ir 2006 metais), kurioje buvo numatyta galimybė atleisti nuo atsakomybės (šiuo atveju, visgi, tik gresiančios baudos) pirmąjį asmenį pranešusį apie kartelį. Nuo šio reguliavimo atsiradimo, pastebėta, jog Europos Komisijos sprendžiamų kartelinių susitarimų bylų skaičius išaugo net iki 80 proc., lyginant su bylų skaičiumi, iki priimant šį teisinį

---

²¹ Kai kurias atvejais kalbama apie visišką imunitetą, kai kuriais tik apie atsakomybės švelninimą, ar atleidimą nuo bausmės ir pan.

²² Kartelis – tai slaptas susitarimas tarp konkuruojančių įmonių dėl bendros kainų ir gamybos apimtys politikos. Tokio neteisėto susitarimo tikslas – mažinti bendrą šakos gamybos apimtį, kad būtų galima padidinti produkcijos kainas ir pelną. Manytina, kad tokių susitarimų neigiama įtaka ekonomikai ir vartotojų gerovei yra itin didelė (Klimašauskienė, 2014).

²³ *Commission Notice on the non-imposition or reduction of fines in cartel cases.*

reguliuojamą (Klimašauskienė, 2014, p. 60). Dėl to manytina, kad tokių „nuolaidų“ įtvirtinimas pranešantiems asmenims, gali būti itin naudingas, išaiškinant tokias, kitu atveju, dažnai ir nuslepiamas nusikalstamas veikas.

Būtent kartelių atžvilgiu, galimybę atleisti pranešėjus nuo baudžiamojo persekiojimo suteikiantis reguliavimas sutinkamas ir, pavyzdžiui, Australijos konkurencijos ir vartotojų komisijos (angl. *Australian Competition and Consumer Commission*) imuniteto politikos (angl. *immunity policy*) 40-46 punktuose. Pagal pastaruosius, asmenį (fizinį ar juridinį) gali būti rekomenduojama atleisti ir nuo baudžiamojo persekiojimo, jeigu jis pirmasis pranešė apie kartelinį susitarimą, kuriame dalyvavo, bendradarbiauja su teisėsaugos institucijoms ir atitinka kitas teisiniame reguliavime numatytas sąlygas (Australian Competition and Consumer Commission..., 2019). Tačiau, šiuo metu, panašus imunitetas pranešėjams Australijoje siūlomas ir kitose srityse. Pavyzdžiui, Australijos vertybinių popierių ir investicijų komisija (angl. *Australian Securities and Investments Commission*, toliau – ASIC), savo imuniteto politikoje, pranešėjams, pateikusiems informaciją apie finansinius pažeidimus (pvz., vadinamąją prekybą pasinaudojant nevieša informacija (angl. *insider trading*), manipuliavimą rinka ir t. t.) numato galimybę būti atleistiems nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu jie neįtraukė kito asmens į pažeidimo darymą, patys praneša apie pažeidimą ASIC, bendradarbiauja su institucijoms ir atitinka kitas teisiniame reguliavime numatytas sąlygas (Australian Securities and Investments Commission..., 2021). Taigi, iš esmės, numato itin panašias imuniteto nuo baudžiamosios atsakomybės suteikimo sąlygas, kurios keliamos ir BK 39² straipsnyje numatytam subjektui.

Tačiau toks institutas ES teisiniame reglamentavime kol kas dar nėra plačiai įsitvirtinęs. Kaip jau minėta, kai kuriais atvejais sudaromos ribotos sąlygos asmenis atleisti nuo konkrečių, dažniausiai korupcinių, nusikalstamų veikų, tačiau dažniausiai nėra galimybės asmenų atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės padarius kitas nusikalstamas veikas. Taigi, galimybė atleisti asmenį, kai jis pats prisidėjo prie ne tik korupcinės veiklos, apie kurią jis praneša, yra gana išskirtinis Lietuvos baudžiamosios teisės sistemos (ir pranešėjų apsaugos) bruožas.

Lietuvoje šis institutas BK buvo įtvirtintas įgyvendinat PAĮ 15 straipsnio nuostatas, pirmiausia siekiant paskatinti asmenis pranešti taip pat apie korupcinio pobūdžio veikas ir bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis pastarąsias atskleidžiant. Šio instituto įtvirtinimo BK pagrindinis tikslas – sudaryti tokias sąlygas asmenims, nusprendusiems pranešti apie tokias nusikalstamas veikas, su kuriomis jie patys yra susiję, jog jie nebūtų atgrasomi jiems patiems gresiančios bausmės (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso..., 2018).

Pastebėtina, jog siekis Lietuvoje įtvirtinti panašią atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formą buvo susiformavęs dar anksčiau – bent jau nuo 2012 m., kuomet Lietuvos Respublikos Seimo nutarimo dėl Lietuvos Respublikos vyriausybės programos 435 punkte buvo numatyta, jog asmenims, pranešusiems apie korupcinius pažeidimus ir korupcinius nusikaltimus, atitinkamais atvejais bus suteikiamas imunitetas nuo baudžiamojo persekiojimo (iš esmės, atitinkantis atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės ikiteisminio tyrimo metu), skatinant pastaruosius pranešti apie žinomus pažeidimus (Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas..., 2012). Manytina, kad nors tai ir gana kritiškai vertintas institutas²⁴, įstatymų leidėjas matė būtinybę skatinti pranešimą apie korupcinio pobūdžio veikas, imdamasis net ir „kraštutinių“ priemonių. Atsižvelgiant į tai, jog Lietuva jau ilgą laiką buvo (ir, deja, vis dar yra) pirmaujanti Europoje pagal korupcijos lygį²⁵, toks įstatymų leidėjo pasirinkimas yra suprantamas ir, autorės nuomone, vertintinas teigiamai.

Pirminis BK papildymo 39² straipsnio įstatymo projektas ir buvo sietinas būtent su korupcinio pobūdžio veikomis²⁶. Tačiau, kaip jau minėta, tam tikros atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybės dėl korupcinio pobūdžio veikų Lietuvoje buvo numatytos dar prieš priimant BK papildymo įstatymą (pastarosios taip pat vis dar yra įtvirtintos šiuo metu galiojančiame BK). Pagal BK 226 straipsnio 6 dalį ir BK 227 straipsnio 6 dalį numatyta, kad asmuo atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už prekybą poveikiu (BK 226 straipsnis) ar papirkimą (BK 227 straipsnis), jeigu jis pats, savanoriškai, ir ne vėliau kaip iki jo pripažinimo įtariamuoju, praneša teisėsaugos institucijoms apie kyšio davimą (ar pažadą jį duoti). Vis dėlto, kaip pastebima BK papildymo 39² straipsnio projekto aiškinamajame rašte, šių atleidimo formų apimtis yra labai ribota, tiek proceso stadijų (prisipažinimas gali būti pateiktas tik iki pripažinimo įtariamuoju), tiek ir pačių nusikalstamų veikų prasme. Be kita ko, pastarasis reglamentavimas nenumato pakankamai veiksmingų priemonių, leidžiančių įvertinti

---

²⁴ Pvz., Namavičius, Bikelis, 2015.

²⁵ Tokia išvada daroma remiantis, pavyzdžiui, Transparency International atliekamu „Tarptautinio korupcijos barometro“ (angl. *Global Corruption Barometer*) tyrimu Europoje. Pagal šio tyrimo rezultatus 2016 metais Lietuva buvo 2 iš 22 tyrime dalyvavusių valstybių pagal papirkinėjimo mastą (2021 metų tyrimo duomenimis – Lietuva yra 4 iš 27) (Transparency International, 2016; Transparency International, 2021). Nors šio tyrimo rezultatai, tikėtina, neatspindi visiškai tikslių rezultatų (kadangi rezultatai priklauso ir nuo apklaustų asmenų nuoširdumo bei panašių aplinkybių), manytina, jog tai bet kokių atveju parodo, jog Lietuvoje padaromų korupcinių veikų mastas yra keliantis nerimą. Taip pat būtinybė kovoti su korupcija pabrėžiama ir Lietuvos Vyriausybės bei Seimo dar nuo 2002 metų – sudarant ir patvirtinant Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcijos programą.

²⁶ Siūlyto įtvirtinti straipsnio pavadinimas – „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai asmuo aktyviai padėjo atskleisti nusikalstamas veikas valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams“ (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso..., 2018).

asmens indelį atskleidžiant kitas, pavojingesnes nei jo paties padarytoji, nusikalstamas veikas ir pasiūlyti tiek jo paties, tiek ir viešąjį interesą atitinkančias nuolaidas (Lietuvos Respublikos administracinio kodekso... 2018). Dėl šios priežasties, BK 39² straipsnyje įtvirtintas pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas galėtų būti paskata pranešti apie žinomą kito asmens padarytą bei savo paties įvykdytą nusikalstamą veiką daug platesniam ratui asmenų, kadangi BK 39² straipsnio pagrindu gali būti atleisti asmenys, padarę ir pranešę ne tik apie korupcinio pobūdžio veikas – BK apskritai nėra įtvirtinta dėl kokių konkrečiai veikų šis institutas galėtų būti pritaikytas, taigi teoriškai tai galėtų būti bet kokios PAĮ numatytos veikos, jeigu tenkinamos kitos BK 39² straipsnyje įtvirtintos sąlygos.

Pastebėtina, kad tokio instituto įtvirtinimas turi ir kritiškai vertinamą aspektą. Manytina, jog jeigu susitarimo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai (pvz., BK 39¹ ir BK 39² straipsniai) taikomi nepakankamai pagrįstai, gali susidaryti situacija, jog būtų pažeidžiamas asmenų lygybės principas. Tokiu atveju, atsirastų nepagrįstas skirtumas tarp to, kaip valstybė reaguoja į asmenis, bendradarbiavusius su teisėsaugos institucijomis, ir tuos, kurie, net ir norėdami bendradarbiauti, kartais dėl objektyvių priežasčių to padaryti negali (pvz., neturi vertingos informacijos apie kito asmens padarytą veiką) (Namavičius, Bikelis, 2015, p. 25). Vis dėlto, jei pastarieji yra pritaikomi motyvuotai, autorės nuomone, šis institutas, galėtų padėti bent minimaliai sumažinti tokių veikų, kaip korupcija, nusikaltimai aplinkai ir kt. latentškumą²⁷, sudaryti sąlygas teisėsaugos institucijoms nustatyti ir išaiškinti kompleksines nusikalstamas veikas.

Taigi, matyti, jog atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys, kurios gali būti pritaikytos asmeniui, prisidėjusiam prie kitos nusikalstamos veikos išaiškinimo nėra visiškai naujas institutas. Pastarojo taikymas jau gana ilgą laiką skatinamas ir tarptautinės, ir nacionalinės teisės normomis, ypač skatinant informavimą apie korupcinius pažeidimus bei kartelinius susitarimus. Vis dėlto, Lietuvoje įtvirtintas pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas yra gana išskirtinis ir nėra plačiai taikomas kitose valstybėse – Lietuvoje numatytas daug platesnis spektras veikų, apie kurias gali pranešęs asmuo, gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės.

---

²⁷ Latentinės nusikalstamos veikos – tai teisėsaugos institucijoms nežinomos ar neužregistruotos įvykdytos nusikalstamos veikos (Sakalauskas, 2007, p. 49-50).

3. Pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygos ir pagrindai

BK 39² straipsnio 1 dalyje numatyta, jog asmuo padaręs baudžiamąjį nusižengimą, neatsargų arba nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, gali būti teismo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu: 1) jis pripažintas pranešėju pagal PAĮ ir 2) prisipažino padaręs nusikalstamą veiką, ir 3) aktyviai padėjo atskleisti kito asmens padarytą veiką, ir 4) nusikalstama veika, kurią jis padėjo atskleisti, pagal savo pobūdį yra pavojingesnė negu jo paties padaryta nusikalstama veika. Taip pat to paties straipsnio 2 dalyje numatyta, jog šiais pagrindais nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas negali būti „pavojingas recidyvistas, asmuo, kuris turi teistumą, kuris buvo nusikalstamos veikos, kurią jis padėjo atskleisti, organizatorius“.

BK 39² straipsnyje numatytos sąlygos ir ribojimai pranešėjo atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės, anot BK papildymo įstatymo projekto rengėjų, padeda užtikrinti, jog šiuo institutu nebus siekiama piktnaudžiauti, pasinaudoti pastarojo nuostatomis kaip būdu išvengti atsakomybės ir taip pat, numatyti ribojimai padeda nustatyti, kokiais atvejais jau negalėtų būti pateisinamas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nusikalstamų veikų atskleidimo atvejais (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso... 2018).

Dėl šios priežasties tam, kad asmuo galėtų būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu, turi būti tenkinami visi išvardinti kriterijai. Taigi, bent vieno iš jų nebuvimas (arba jei asmuo patenka į straipsnio 2 dalyje numatytų ribojimų sąrašą) reikštų, jog klausimas, ar asmuo gali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, apskritai negali būti sprendžiamas. Taip pat pastebėtina, jog tam, kad būtų galima svarstyti apie šio instituto pritaikymą, būtina tenkinti gana nemažai sąlygų, kurių įgyvendinimas, be kita ko, didžiąja dalimi priklauso nuo paties asmens, kuris galėtų būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, valios ir jo veiksmų proceso eigoje.

Paminėtina, jog atsižvelgiant į šių sąlygų turinį, manytina, jog jos turėtų būti vertinamos nuosekliai, BK 39² straipsnyje įtvirtinta tvarka. Kadangi nesant pirmosios ar antrosios BK numatytos sąlygos, negali būti svarstoma dėl galimybės atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, net ir egzistuojant visiems kitiems pagrindams.

Tam, kad geriau suprasti šio instituto taikymo ypatumus, visų šių sąlygų ir ribojimų turinys plačiau atskleidžiamas toliau šioje darbo dalyje.

3.1. Padaryta nusikalstama veika

Kaip minėta šio darbo 2.1. dalyje, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas gali būti sprendžiamas tik tuo atveju, jeigu asmens padarytoje veikoje yra nustatyti visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai. Be kita ko, ir pačioje BK 39² straipsnio 1 dalies formuluotėje eksplicitiškai nurodoma, jog asmuo šiuo pagrindu gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, kai jis padaro atitinkamos kategorijos nusikalstamą veiką ir, taip pat, prisipažįsta pastarąją padaręs. Taigi, neabejotinai, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas gali būti sprendžiamas tik tuo atveju, kai nustatomas nusikalstamos veikos padarymo faktas ir ją padaręs asmuo (Prapiestis, 2004, p. 239).

BK 39² straipsnio 1 dalyje numatyta, kad dėl pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti sprendžiama, kai asmuo yra padaręs baudžiamąjį nusižengimą (BK uždrausta veika, už kurią numatyta bausmė, nesusijusi su laisvės atėmimu, išskyrus areštą), neatsargų (nusikaltimas, kuris padarytas dėl nusikalstamo pasitikėjimo arba nusikalstamo nerūpestingumo) arba nesunku (nusikaltimas, už kurį numatyta didžiausia bausmė neviršija trijų metų laisvės atėmimo) ar apysunkį (nusikaltimas, už kurį numatyta didžiausia bausmė viršija trejus, bet neviršija šešerių metų laisvės atėmimo) tyčinį nusikaltimą. Atsižvelgiant į tai, kad tokios nusikalstamos veikos sudaro apie 90 proc. visų BK numatytų nusikalstamų veikų, teoriškai, į tokį atleidimą galėtų pretenduoti 9 iš 10 asmenų, pažeidusių baudžiamąjį įstatymą, jeigu jie atitinka kitas BK 39² straipsnyje numatytas sąlygas (Baranskaitė, 2007, p. 90).

Šiame kontekste įdomu paminėti, jog BK 39² straipsnio pakeitimo įstatymo projektu buvo išreikštas siekis įtvirtinti galimybę atleisti asmenis nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39² straipsnį ir nuo pavojingesnių nusikaltimų, tačiau šis pakeitimas nebuvo priimtas (Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso..., 2021). Nors ir sutiktina, jog itin svarbu skatinti asmenis pranešti apie atitinkamas nusikalstamas veikas, vis dėlto, pritartina Seimo kanceliarijos Teisės departamento pateiktai išvadai, jog pavojingesnių veikų numatymas BK 39² straipsnio 1 dalyje sistemiškai nederėtų su visomis kitomis BK VI skyriaus nuostatomis. Pastarosiose visose, išskyrus BK 39¹ straipsnyje, numatyta (arba toks išaiškinimas pateiktas teismų praktikoje), jog negalimas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu padarytas sunkus ar labai sunkus nusikaltimas (Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos..., 2021). Toks reglamentavimas neužtikrintų teisingumo principo įgyvendinimo, sudarytų daug platesnes galimybes asmenims piktnaudžiauti šiuo institutu siekiant išvengti bausmės ir, be kita ko, tikėtina, sukeltų didesnę visuomenės nepasitikėjimą teisėsaugos institucijomis bei įstatymų leidėju, nes toks

reglamentavimas sudarytų nebaudžiamumo, palankumo nusikaltėliams nuotaikas ir netgi rodytų nepagarbą baudžiamajam įstatymui. Be kita ko, kitoks reguliavimas, leistų manyti, kad teikiamas prioritetas kaltininko interesų užtikrinimui, humaniškumo principui, tačiau visuose baudžiamosios teisės institutuose turi būti laikomasi ir kitų konstitucinių principų reikalavimų, nei vienam iš jų negali būti teikiama dominuojanti reikšmė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taip pat pažymėtina, kad asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės ne tik dėl vienos, tačiau ir kelių nusikalstamų veikų, jeigu pastarosios sudaro idealiąją ar net realiąją nusikalstamų veikų sutaptį. Tokia išvada darytina ir iš susiklosčiusios, pavyzdžiui, BK 38 straipsnio taikymo praktikos (Baranskaitė, 2007, p. 92-94) bei paties įstatymo leidėjo valios – BK papildymo 39² straipsnio projekto aiškinamajame rašte pažymima, jog pagal BK 39² straipsnį sudaroma galimybė asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės atleisti ir dėl kitų veikų, jeigu pastarosios sudaro nusikalstamų veikų sutaptį (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų..., 2018).

Taigi, pirmoji, nors atskirame punkte ir neišskiriama, sąlyga, numatyta BK 39² straipsnyje, yra asmens padaryta nusikalstama veika. Jeigu nėra nustatyti visi nusikalstamos veikos sudėties požymiai, arba asmuo padarė sunkų ar labai sunkų nusikaltimą, negali būti svarstomas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu klausimas.

3.2. Pripažinimas pranešėju

Vienas iš privalomųjų kriterijų (kuris taip pat yra ir šio instituto skiriamasis), taikyti pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą, yra, būtent, asmens pripažinimas pranešėju.

Pagal PAĮ 6 straipsnio 2 dalį, kompetentinga institucija, nustačiusi, kad informaciją apie pažeidimą pateikęs asmuo ir jo pranešime nurodyta informacija apie pažeidimą atitinka šiame įstatyme nustatytus reikalavimus, ne vėliau kaip per 10 darbo dienų nuo pranešimo gavimo dienos, priima sprendimą pripažinti informaciją apie pažeidimą pateikusį asmenį pranešėju ir apie tai, ne vėliau kaip per 2 darbo dienas nuo šio sprendimo priėmimo dienos, praneša pastarajam. Taigi, pranešėjais Lietuvoje pripažįstami tik asmenys, kuriems tokį statusą suteikė kompetentinga institucija, kuria, pagal PAĮ 5 straipsnį, laikoma Lietuvos Respublikos prokuratūra.

Prokuratūroje pranešimai dėl pažeidimų nagrinėjami vadovaujantis Lietuvos Generalinio prokuroro patvirtintu pranešimų apie pažeidimus įstaigose pateikimo Lietuvos Respublikos prokuratūrai tvarkos aprašu (toliau – Aprašas). Pastarajame numatyta, jog informacija prokuratūrai turėtų būti teikiama raštu, pats pranešimas turėtų būti pateikiamas naudojantis patvirtinta forma, arba, nesilaikant šio reikalavimo, privalo būti nurodoma, kad pranešimas teikiamas vadovaujantis PAĮ (Aprašo 6-9 punktai). Šiuos pranešimus padalinio vyriausiasis prokuroras paskiria nagrinėti konkrečiam prokurorui, kuris, laikydamasis tiek Apraše, tiek PAĮ numatytų tvarkų ir taisyklių, turi įvertinti pranešime pateiktą informaciją ir priimti sprendimą asmenį pripažinti arba atsisakyti pripažinti pranešėju, arba priimti sprendimą nenagrinėti pranešimo (Aprašo 17-19 punktai). Jei pranešime nustatomas (galimas) pažeidimas, pradedamas atitinkamas jo tyrimas (Aprašo 20-24 punktai) (Pranešimų apie pažeidimus įstaigose..., 2018).

Taigi, iš Aprašo bei PAĮ nuostatų matyti, jog tam, kad asmuo būtų pripažįstamas pranešėju, pirmiausia, turi būti nustatyta, kad asmuo yra susijęs su įstaiga atitinkamais santykiais²⁸. Netenkinant pastarojo kriterijaus, asmuo negali būti pripažįstamas pranešėju, net jeigu jo pranešime pateikta informacija apie pažeidimą, kaip jis suprantamas PAĮ taikymo ribose. Taip pat, prokuroras, kuriam paskirta nagrinėti šį pranešimą, turi patikrinti, ar asmens pranešime nurodyta informacija atitinka kitus PAĮ nustatytus reikalavimus, t. y. turi būti nustatyta, jog yra tikėtina, kad įstaigoje gali būti daromas pažeidimas (kaip tai apibrėžta 2 straipsnio 7 punkte) apie kurį asmuo pranešė ir kad pranešimas teikiamas siekiant apsaugoti viešąjį interesą (3 straipsnio 1 dalis). Taip pat, pranešimas nagrinėtinas ir pranešėjo statusas gali būti suteikiamas tik tuo atveju, kai nėra PAĮ 6 straipsnio 7 dalyje numatytų aplinkybių: pranešime pateikiamos tikrovės akivaizdžiai neatitinkančios informacijos ar pakartotinio kreipimosi dėl tų pačių aplinkybių, kai dėl to jau buvo priimtas sprendimas PAĮ nustatyta tvarka.

Paminėtina, jog siekis apsaugoti viešąjį interesą, teismų praktikoje taip pat pabrėžiamas kaip išskirtinės svarbos kriterijus, vertinant, ar asmens suteikta informacija gali būti pagrindu pastarąjį pripažinti pranešėju. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, jog tuo atveju, jeigu informacija teikiama siekiant apginti išskirtinai asmeninius interesus, pavyzdžiui, yra susijusi išimtinai tik su asmens atžvilgiu atliekamu ikiteisminiu tyrimu (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. birželio 30 d. nutartis administracinėje byloje) – tokia informacija negali būti laikoma pranešimu pagal PAĮ, taigi, ir asmeniui negali

---

²⁸ Pastarųjų sąrašas pateiktas PAĮ 2 straipsnio 2 dalyje, taip pat aptartas šio darbo 1.1. dalyje.

būti suteiktas pranešėjo statusas. Susiklosčius tokiai situacijai asmuo gali apsaugoti ir ginti savo teises, jei mano, kad pastarosios yra pažeistos, kitais įstatymuose numatytais būdais (pvz., darbo ginčų komisijoje, jeigu asmens privačius interesus pažeidžia darbdavys).

Lietuvos teisiniame reglamentavime konkreti viešojo intereso sąvoka, aktuali ir PAĮ taikymui, nėra pateikta. Vis dėlto, kaip jau minėta, PAĮ 3 straipsnyje pažymima, jog informacija, pateikta siekiant apginti išskirtinai asmeninius interesus, nelaikoma pranešimu, kaip jis suprantamas šio reguliavimo apimtyje. Taigi, manytina, kad viešasis interesus suprantamas bendrąja prasme – kaip teisiniai gėriai, reikšmingi visuomenei ar jos daliai ir kurių apsauga būtina Konstitucijoje įtvirtintų pamatinių visuomenės vertybių užtikrinimui; tai teisiniai gėriai, kurie reikšmingi ne tik vieno asmens gerovei (Gadeikytė, 2015, p. 117-118). *Inter alia*, viešasis interesus tokiu atveju laikytinas vertinamąja sąlyga, kurią egzistuojant ar neegzistuojant *ad hoc* nustato teismas ar prokuroras (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje).

Be kita ko, itin svarbu, jog teismų praktikoje šiuo metu formuojama pozicija, kad PAĮ nėra jokių nuostatų, kurios įtvirtintų, kokia informacija laiko aspektu reikšminga, sprendžiant klausimą dėl asmens pripažinimo pranešėju pagal šį įstatymą. Taigi, atliekant asmens pripažinimo pranešėju procedūrą, nėra reikšmingas laikas, kada buvo pateikta informacija apie pažeidimą (pažeidimus), t. y. ar iki PAĮ įsigaliojimo (2019 m. sausio 1 d.), ar po jo. Priimdama sprendimą kompetentinga institucija visada privalo įvertinti būtent pateiktos informacijos apie pažeidimą atitiktį PAĮ įtvirtintiems kriterijams ir neteikti prioritetinio vaidmens laikui, kada pranešimas buvo pateiktas²⁹ (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. gruodžio 14 d. nutartis administracinėje byloje).

Atkreiptinas dėmesys, kad norint pasinaudoti PAĮ 8 straipsnyje numatytais apsaugos, skatinimo ir pagalbos priemonėmis, taigi, ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybe, pranešimas privalo būti ne anoniminis. Teoriškai, šios priemonės galimos pradėti taikyti ir tada, kai anoniminių pranešimą pateikusių asmens tapatybė paaiškėja vėliau (PAĮ 3 straipsnio 6 dalis), tačiau, tikėtina, jog jei tai paaiškėtų jau surinkus pakankamai duomenų apie daromą ar padarytą nusikalstamą veiką, apie kurią asmuo pranešė, nebūtų išpildoma dalis kitų

---

²⁹ Paminėtina tai, jog net keliose ankstesnėse Vilniaus apygardos administracinio teismo bylose buvo priimtas priešingas sprendimas – jog įstatymo nuostatos dėl pripažinimo pranešėju negali būti taikomos retrospektyviai dėl informacijos pateiktos iki PAĮ įsigaliojimo (pvz., Vilniaus apygardos administracinio teismo 2019 m. gegužės 16 d. sprendimas administracinėje byloje), tačiau Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas šią praktiką pakeitė.

BK 39² straipsnyje numatytų sąlygų, taigi nebegalėtų būti sprendžiamas asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas.

Taip pat pažymėtina, jog šiuo pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti atleidžiamas tik fizinis asmuo. Tai suponuoja ne tik paties pranešimo esmė (kurį abejotinai galėtų pateikti juridinis asmuo, nebent kalbama apie kartelinius susitarimus), tačiau ir PAĮ numatyta pranešėjo sąvoka, kurioje eksplicitiškai nurodyta, jog pranešėju gali būti laikomas tik fizinis asmuo. Taigi, kitaip nei dalies kitų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių (pvz., BK 36, 37, 38 ar 39 straipsniai³⁰) atvejais, juridiniam asmeniui šis BK straipsnis negalėtų būti pritaikomas.

Šiame kontekste paminėtina, jog pagal Lietuvos Respublikos prokuratūros 2021 m. veiklos ataskaitoje pateiktus duomenis, matyti, jog su pranešimais, kaip jie suprantami pagal PAĮ, į prokuratūrą 2021 m. kreipėsi 66 asmenys (2020 m. tokių buvo 81). Įvertinus aptartus kriterijus, buvo nuspręsta net 59 proc. tokių asmenų pripažinti pranešėjais pagal PAĮ ir tik 41 proc. asmenų nuspręsta atsisakyti suteikti tokį statusą (2020 m. atitinkamai 57 proc. ir 43 proc.). Dažniausios to priežastys – viešojo intereso nebuvimas arba nenustatytas atitinkamas asmens santykis su įstaiga (Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos..., 2022), pateikta informacija jau išnagrinėta kitoje institucijoje arba pateikta informacija jau ištirta iki PAĮ įsigaliojimo (Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos..., 2021).

Pastebėtina, jog visas šio pagrindo įgyvendinimas reguliuojamas ne BK ar BPK normomis, o kitais teisės aktais – PAĮ bei aktualiais poįstatyminiais aktais, nors, šiuo metu, teisė (pareiga) asmenį pripažinti pranešėju suteikiama tik Lietuvos Respublikos prokuratūrai. Prokuroro sprendimas pripažinti ar atsisakyti asmenį pripažinti priklauso nuo to, ar asmuo susijęs su įstaiga atitinkamais santykiais, nuo pateikto pranešimo turinio bei kitų PAĮ ir Apraše numatytų aplinkybių.

3.3. Prsipazinimas padarius nusikalstamą veiką

Prsipazinimas padarius nusikalstamą veiką, kaip viena iš būtinųjų sąlygų asmeniui švelninti baudžiamąją atsakomybę arba nuo jos atleisti, numatyta ne viename BK straipsnyje.

---

³⁰ Nors Baudžiamajame kodekse tai ir nėra aiškiai pateikta, dėl šių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formų taikymo juridiniam asmeniui yra pasisakęs LAT bei pasisakoma teisės doktrinoje, pvz., Švedas, Veršekys, 2017, p. 160, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 8 d. teismų praktikos apžvalga.

Pavyzdžiui, identiška sąlyga numatyta ir BK 38 straipsnio 1 dalies 1 punkte bei BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte (tiksliau jo dalyje), taip pat ir 62 straipsnio 1 dalyje, kaip vienas pagrindų asmeniui paskirti švelnesnę bausmę. Itin artimi pagrindai (šiek tiek besiskiriantys savo turiniu) taip pat numatyti ir BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte – visiškas kaltės pripažinimas bei 64¹ straipsnio 2 dalyje įtvirtintas prisipažinimas esant kaltu. Pažymėtina, jog visų šių sąlygų įgyvendinimas priklauso išskirtinai tik nuo kaltininko valios.

Iš esmės, kaltininko³¹ prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką (ypač kai asmuo ir nuoširdžiai gailisi dėl savo veiksmų), parodo mažesnę paties kaltininko pavojingumą ir suteikia teismui galimybę švelninti tokio asmens atsakomybę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 3 d. nutartis byloje), arba, nagrinėjamu atveju, netgi nuo pastarosios atleisti. Vis dėlto, taip pat pastebėtina, kad doktrinoje apskritai kartais kvestionuojamas prisipažinimo sąlygų numatymas įstatyme. Manytina, jog toks skatinimas bendradarbiauti su teisėsaugos institucijomis prisipažįstant dėl padarytos veikos, sukuria netiesioginį spaudimą atsisakyti teisės neduoti parodymų prieš save (*nemo tenerur se ipsum accusare*) (Namavičius, Bikelis, 2015, p. 25).

Asmens prisipažinimu, tiek teismų praktikoje, tiek doktrinoje laikoma, kai jis savanoriškai prisipažįsta padaręs nusikalstamą veiką, kurią jis betarpiškai padarė, o jeigu pastarąją įgyvendino su bendrininkais – atskleidžia ir bendrininkų padarytas veikas. T. y. asmuo laisva valia duoda teisingus ir išsamius parodymus apie esmines bylos aplinkybes ikiteisminio tyrimo ir (arba) teismo tyrimo metu, o ne spiriamas byloje įstatymų numatyta tvarka jau surinktų įrodymų, kurie pagrindžia asmens dalyvavimą nusikalstamos veikos padaryme (Prapiestis, 2004, p. 239; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vis dėlto, paminėtina, jog tai, kad asmuo neigia kai kurias neesmines aplinkybes, nėra kliūtis konstatuoti, jog asmuo prisipažino padaręs nusikalstamą veiką (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 7 d. nutartis).

Be kita ko, manytina, jog kaltininko prisipažinimu galima laikyti ir jo atvykimą laisva valia ir pranešimą apie jo paties padarytą, baudžiamąjį įstatymą pažeidžiančią veiką teisėsaugos, valstybės institucijoms, nepriklausomai nuo to, ar apie pastarąją institucijoms jau žinoma, ar ne (Prapiestis, 2004, p. 325). Tačiau, žinoma, šiuo atveju, asmuo tolesnio proceso metu taip pat neturėtų pradėti padarytos nusikalstamos veikos aplinkybių neigti arba tolesnius

---

³¹ Manytina, jog pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo atžvilgiu, pranešėjas taip pat laikytinas kaltininku, kadangi atleidimo klausimas sprendžiamas dėl jo paties neabejotinai padarytos nusikalstamos veikos.

parodymus duoti tik iš dalies teisingus, keisti savo parodymų, neigti savo kaltės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taip pat nelaikytina asmens prisipažinimu, jeigu pastarasis savo elgesio nevertina kritiškai, siekia išvengti baudžiamosios atsakomybės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Paminėtina, jog asmens motyvai tokiam prisipažinimui neretai galėtų būti ir ne asmens atgaila, noras išpirkti „kaltę“ ar siekti teisingumo, bet būtent ir, iš esmės, savanaudiškos paskatos – t. y. sulaukti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu tikėtina, kad bus tenkinamos kitos BK 39² straipsnyje įtvirtintos sąlygos, ar bent to, kad teismas teigiamai vertintų kaltininko asmenybę ir pripažintų esant atsakomybę lengvinančią aplinkybę. Nors ir pastebėtina, kad teismų praktikoje prisipažinimas yra neretai siejamas su nuoširdžiu gailėjimusi, parodančiu, jog asmuo kritiškai vertina savo elgesį ir dėl to yra vertintinas kaip ne toks pavojingas, tai, kad įstatyme savanoriškumas ir gailėjimasis nėra įtvirtintos kaip būtinios BK 39² straipsnio taikymo sąlygos (kaip, pavyzdžiui, įtvirtinta asmens atleidimo pagal laidavimą sąlygose BK 40 straipsnio 2 dalies 2 punkte ar atsakomybę lengvinančioje aplinkybėje, numatytoje BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte), atsiranda atitinkamų dvejonų, ar asmuo, prisipažinęs padaręs nusikalstamą veiką savanaudiškais motyvais, teoriškai, negalėtų būti svarstomas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės.

Vis dėlto, atsižvelgiant į teismų praktiką, aptartą aukščiau, aiškinant identiškas BK 38 straipsnyje bei BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytas (bei kitas artimas, aukščiau paminėtas) sąlygas, manytina, jog asmens prisipažinimas, bet koku atveju, turėtų būti siejamas su savanoriškumu ir neigiamu savo padarytos veikos vertinimu, t. y. gailėjimusi. Be kita ko, kaip pažymi A. Baranskaitė, Konstitucijos 31 straipsnio 3 dalyje yra įtvirtintas draudimas versti asmenį duoti parodymus prieš save, taip pat suponuoja išvadą, jog asmens prisipažinimas turi būti savanoriškas (Baranskaitė, 2007, p. 106). Todėl, manytina, jog būtų tikslinga BK 39² straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytą sąlygą patikslinti ir papildyti ir išdėstyti, taip: „savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir nuoširdžiai gailisi“ – artimai numatytosios BK 40 straipsnyje, taip suteikiant šiai sąlygai daugiau aiškumo ir užtikrinant pastarosios nuostatos vienodą taikymą praktikoje.

Itin svarbu pažymėti, kad prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką, nėra sietinas su tuo, ar asmuo apskritai savo veiką vertina kaip nusikalstamą, ar nenusikalstamą, t. y. nėra reikalaujama, kad asmuo pateiktų savo padarytos veikos teisinį vertinimą, taip pat, nereikalaujama, kad asmuo su šia kvalifikacija ar su teisiniu atsakomybę sunkinančių ar

lengvinančių aplinkybių fiksavimu sutiktų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Atlikti šiuos veiksmus yra teismo, o ne paties asmens, pareiga.

Taip pat, sprendimui asmenį atleisti (arba atsisakyti atleisti) nuo baudžiamosios atsakomybės negali lemiama įtakos turėti ir asmens prisipažinimo padarius nusikalstamą veiką laikas. Remiantis teismų praktika, kaltininkas gali prisipažinti tiek ikiteisminio tyrimo metu, tiek bylos parengtinio tyrimo metu, tiek ir jau nagrinėjant bylą teisme – iki pat nuosprendžio priėmimo, todėl neprisipažinimas ikiteisminio tyrimo metu dar neatima galimybės asmens atžvilgiu pritaikyti BK 39² straipsnį tolesniame procese. Svarbiausia, jog toks prisipažinimas būtų paties kaltinamojo pasirinkimas, o ne išskaičiavimas, kai asmens kaltė jau yra įrodyta byloje surinktais duomenimis bei, kaip pažymima teismų praktikoje, toks prisipažinimas turi prisidėti prie greito bylos išnagrinėjimo ir teisingo sprendimo priėmimo šios asmens atžvilgiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi, darytina išvada, jog pranešėjo prisipažinimas padarius nusikalstamą veiką, turi būti bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje pateiktas savanoriškas tokio asmens esminių nusikalstamos veikos aplinkybių pripažinimas, duodamų parodymų apie šias aplinkybes pastovumas. Vertinant šios sąlygos egzistavimą, negali būti reikalaujama, jog pranešėjas pats pateiktų ar sutiktų su pateiktu jo padarytos nusikalstamos veikos kvalifikavimu, jeigu asmuo neneigia esminių bylos aplinkybių.

3.4. Aktyvi pagalba atskleidžiant kito asmens padarytą nusikalstamą veiką

Įstatymuose nėra įtvirtinta, kada asmens pagalba baudžiamojoje byloje galėtų būti laikoma aktyvia. Vis dėlto, BK papildymo 39² straipsnio įstatymo projekto aiškinamajame rašte, pažymėta, jog formuluotė „aktyviai padėjo atskleisti“ yra perimta iš BK 39¹ straipsnio. Nors, kaip paminėta ir aiškinamajame rašte, praktika aiškinant šios sąlygos turinį nėra gausi, tačiau galima išskirti kai kuriuos aspektus, kada asmuo laikomas padėjusiu aktyviai atskleisti nusikalstamą veiką ir kada jo veiksmus vis dėlto galima vertinti tik kaip bandymą išvengti baudžiamosios atsakomybės (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso..., 2018). Tačiau, pastebėtina, jog ir BK 39¹ straipsnio atžvilgiu išaiškinimų, kas laikytina aktyvia pagalba, nėra itin daug.

Manytina, jog aktyvia pagalba atskleidžiant nusikalstamą veiką laikoma, kai asmuo būdamas aktyvus proceso dalyvis, pateikia vertingos informacijos apie padarytą (daromą) nusikalstamą veiką. Tai gali būti informacija apie veikos padarymo vietą, laiką, veiką vykdžiusius konkrečius asmenis, jų veiksmus, nusikalstamos veikos vykdymo planus, struktūrą ir kitas aplinkybes. Taip pat tai gali būti informacija ir apie kitus planuojamus įgyvendinti nusikalstamus tikslus, įrodymai, galintys pagrįsti asmens įvardintus duomenis, kitų liudytojų, galinčių pateikti svarbios informacijos byloje, nurodymas (Prapiestis, 2004, p. 251, 326; Švedas *et al.*, 2020, p. 48). Atsižvelgiant į šios sąlygos turinį, pastebėtina, jog, kaip teigia ir A. Gutauskas, bemaž tikslesnė pastarosios formuluotė būtų „vertingos informacijos suteikimas“ (Gutauskas, 2004, p. 58). Bet kokiu atveju, tokia asmens suteikta informacija padeda teisėsaugos institucijoms efektyviau ir greičiau išaiškinti nusikalstamą veiką, apie kurią buvo pranešta, bei ją darančius ar padariusius asmenis.

Atsižvelgtina, jog BK papildymo BK 39² straipsniu iniciatoriai aiškinamajame rašte taip pat pateikia pavyzdinį sąrašą kriterijų, kurie kiekvienu atveju galėtų būti vertinami teismo ar prokuroro, sprendžiant ar asmuo aktyviai prisidėjo prie kito asmens padarytos nusikalstamos veikos išaiškinimo: „1) savanoriškas atvykimas ir pranešimas apie nusikalstamą veiką; 2) visiškas savo kaltės pripažinimas ar, priešingai, savo vaidmens menkinimas; 3) vaidmuo padarant atskleidžiamas nusikalstamas veikas, buvimas jų iniciatoriumi ar, priešingai, nepagrindinio vaidmens atlikimas; 4) parodymų išsamumas ir konkretumas; 5) ar asmens parodymai laikyti išskirtinai svarbiais, iš esmės nulėmusiais nusikalstamų veikų atskleidimą; 6) ne tik savo tikslaus vaidmens darant nusikaltimus, bet ir bendrininkų veiksmų, nusikalstamos veikos padarymo mechanizmo atskleidimas; 7) ar tokio asmens savanoriškas prisipažinimas iš esmės nebuvo sąlygotas byloje susiklosčiusių aplinkybių, kurios pagal savo esmę paskatino asmenį prisipažinti bei būti aktyviam; 8) nuoseklus parodymų davimas ir bendradarbiavimas viso baudžiamojo proceso metu“.

Taigi, susiklosčiusioje praktikoje galima rasti, nors ir ne baigtinį sąrašą kriterijų, kurie galėtų būti vertinami ar asmens pagalba laikytina aktyvia. Vis dėlto, kiekvienu individualiu atveju, turi būti galima pagrįstai manyti, jog asmuo suteikė visą jam žinomą informaciją tiek apie jo paties padarytą, tiek ir kito asmens daromą ar padarytą baudžiamojo įstatymo pažeidimą. Ar, atsižvelgus į aplinkybių visumą, yra pagrindas pripažinti esant šią sąlygą, visais atvejais sprendžia prokuroras, ikiteisminio tyrimo teisėjas arba teismas.

3.5. Padėta atskleisti nusikalstama veika – pavojingesnė, nei pranešėjo padarytoji

Dar vienas BK numatytas kriterijus – reikalavimas, kad asmens padedama atskleisti nusikalstama veika būtų pavojingesnė pagal savo pobūdį, nei jo paties padarytoji. Tai visiškai naujovė BK, nesutinkama nei vienos kitos atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formaliosiose sąlygose. Įstatymo leidėjo nuomone, šis kriterijus – pateisinamas viešojo intereso požiūriu (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso..., 2018), kadangi taip užtikrinamas ir teisingumo principo įgyvendinimas, užtikrinama, jog šiuo institutu nebus piktnaudžiaujama, siekiant pačiam išvengti baudžiamosios atsakomybės už pavojingesnę veiką.

Nusikalstamos veikos pavojingumas, anot LAT – materialus socialinis požymis, pagal kurį nusikalstamos veikos atribojamos nuo nenusikalstamų, diferencijuojama baudžiamoji atsakomybė, individualizuojama bausmė. Taigi, iš esmės, nusikalstamos veikos pavojingumas rodo, kokia žala šia veika yra padaroma visuomeniniams santykiams ar kitiems teisiniams gėriams, ar tai, kad tokia veika sukelia realią grėsmę šiai žalai atsirasti (Prapiestis, 2014, p. 14).

Pažymėtina, jog nereikėtų painioti nusikalstamos veikos pavojingumo ir nusikaltimų skirstymo į kategorijas, t. y. nesunkius, apysunkius, sunkius ir labai sunkius. Nors pastaroji klasifikacija didžiąja dalimi priklauso nuo nusikalstamų veikų pavojingumo, šios dvi kategorijos nėra visiškai tapačios. Taigi, negali būti tik formaliai atsižvelgiama į padarytos nusikalstamos veikos kategoriją, kai sprendžiama dėl to, ar kito asmens padaryta veika yra pavojingesnė, nei pranešėjo padarytoji. Pagal susiklosčiusią teismų praktiką, netgi tai, kad nesunkus nusikaltimas laikytinas mažiausiai pavojingu pagal nusikaltimų klasifikaciją, neleidžia daryti užtikrintos išvados, kad konkretaus padaryto nesunkaus nusikaltimo pavojingumas yra mažas. Veikos pavojingumą lemia įvairūs objektyvūs ir subjektyvūs požymiai. Daugiausiai įtakos vertinimui paprastai turi objektyvieji požymiai – nusikalstamos veikos pobūdis, padariniai, vieta ir kitos aplinkybės, tačiau nenuvertintini ir subjektyvieji požymiai. Tiek teismų praktikoje, tiek ir teisės doktrinoje nusikalstamos veikos pavojingumas apibūdinamas pagal nusikalstamos veikos pavojingumo laipsnį ir pavojingumo pobūdį (pvz., Piesliakas, 2007, p. 131, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Būtent pastarasis yra aktualus vertinant, ar tenkinamas BK 39² straipsnio 1 dalies 4 punkte numatytas kriterijus.

Pavojingumo pobūdis – kokybinė nusikalstamos veikos charakteristika. Pavojingumo pobūdis dažniausiai priklauso nuo nusikaltimo objekto – nuo saugomų teisinių gėrių, į kuriuos kėsinama, vertingumo. Tai lemia, jog, pavyzdžiui, nusikaltimai žmogaus gyvybei pavojingumo pobūdžiu skirsis nuo nusikalstamų veikų nuosavybei, nes žmogaus gyvybė ir sveikata vertintina kaip didesnė vertybė visuomenėje. Pavojingumo pobūdžiui įvertinti turi įtakos ir nusikalstama veika padaroma žala, nes pastaroji yra tiesiogiai susijusi su nusikalstamos veikos objektu. Taigi, skirsis ir nusikalstamų veikų, kurios sukelia fizinę ir kurios materialinę žalą pavojingumo pobūdis. Vertinant pavojingumo pobūdį, be kita ko, reikšmės turi ir kaltininko asmenybė, bei kaltės forma – tyčinės veikos pavojingumo pobūdis visada skirsis nuo neatsargios, jei kitos sąlygos yra identiškos (Piesliakas, 2007, p. 131; Švedas *et al.*, 2019, p. 149, 306; Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Iš šių paaiškinimų akivaizdu, jog nusikalstamos veikos pavojingumo pobūdis yra vertinamasis požymis ir šis vertinimas, šiuo atveju, paliekamas teismui, sprendžiančiam, dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės.

3.6. Apribojimai, taikomi pranešėjo atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės

BK keliamos ne tik sąlygos, kurias turi atitikti asmuo, „pretenduojantis“ būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip pranešėjas, tačiau ir apribojimai, kuriuos nustačius byloje, asmuo negali būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu. BK 39² straipsnio 2 dalyje numatyti trys tokie ribojimai: asmens buvimas pavojingu recidyvistu, neišnykęs teistumas ir buvimas nusikalstamos veikos, kurią jis padeda atskleisti, organizatoriumi.

Teisės doktrinoje manoma, kad tiek recidyvistai, tiek pavojingi recidyvistai, negali būti atleidžiami nuo baudžiamosios atsakomybės, atsižvelgiant į jų padarytų nusikalstamų veikų sunkumą ir asmenybės pavojingumą (Prapiestis, 2004, p. 179). Būtent tokios pozicijos laikosi ir įstatymų leidėjas, BK 39² straipsnio 2 dalyje įtvirtindamas draudimą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pavojingą recidyvistą.

Pagal BK 27 straipsnio 2 dalį – teismas asmenį gali pripažinti pavojingu recidyvistu, esant bet kuriai iš šių alternatyvių sąlygų: 1) asmuo, turėdamas neišnykusį teistumą už labai sunkų nusikaltimą, padaro naują labai sunkų nusikaltimą, 2) asmuo, būdamas recidyvistas padaro naują labai sunkų nusikaltimą, 3) asmuo, būdamas recidyvistas, jeigu bent vienas iš recidyvų

sudarančių nusikaltimų yra labai sunkus, padaro naują sunkų nusikaltimą arba 4) asmuo, turėdamas tris teistumus už sunkius nusikaltimus, padaro naują sunkų nusikaltimą.

Šį sprendimą, asmenį pripažinti pavojingu recidyvistu, priima tik teismas (tuo tarpu recidyvisto statusas asmeniui atsiranda ir be teismo sprendimo, esant BK 27 straipsnio 1 dalyje numatytiems pagrindams). Teismas priima išvadą, jog asmenį tikslinga laikyti pavojingu recidyvistu, nustatęs bent vieną iš aukščiau minėtų pagrindų ir, be kita ko, įvertinęs kaltininko asmenybę, jo dalyvavimo darant nusikaltimus pobūdį ir kitas reikšmingas aplinkybes (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, teismas priima šį sprendimą ne formaliai, o nustatęs, jog asmuo išties laikytinas keliančiu didesnę pavojų teisiniams gėriams.

Taip pat, nors eksplicitiškai BK ir nėra įtvirtinta, šio straipsnio pagrindu nėra galimybės atleisti ir recidyvisto. Kadangi įtvirtintas draudimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį, turintį neišnykusį teistumą, iš esmės, savaime numatomas ir draudimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir recidyvistą, kadangi recidyvistu laikomas asmuo, kuris būdamas pilnametis padarė mažiausiai du tyčinius nusikaltimus ir nėra išnykęs ar panaikintas asmens teistumas bent už vieną asmens anksčiau padarytą nusikaltimą. Atsižvelgiant į tai, kad recidyvisto statusas savaime baigiasi, kai išnyksta arba panaikinamas teistumas už bent vieną nusikaltimą, esantį būtinaja recidyvo sudėtine dalimi (arba išnyksta teistumas už sunkiausią iš padarytų nusikaltimų), toliau aptariamas ribojimas atleisti asmenį, turintį neišnykusį teistumą, apima ir šį asmens statusą.

Kaip ir minėta, antrasis įstatyme numatytas draudimas atleisti asmenį nuo atsakomybės BK 39² straipsnio pagrindu – neišnykęs teistumas. Teistumas – tai teisinis asmens, kuris buvo nuteistas už nusikaltimo padarymą³² statusas, būdingas atitinkamą, BK 97 straipsnio 3 dalyje numatytą laiką. Teistumas gali būti suprantamas, kaip bausmės atlikimo padarinys, baudžiamosios atsakomybės tąsa (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Šis statusas sąlygoja asmeniui įstatymuose numatytus ribojimus bei bendras teises pasekmes, kurių neapima nuosprendis. Vienas iš tokių apsunkinimų – būtent prarasta galimybė būti atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39² straipsnį.

Asmuo laikomas turinčiu teistumą: 1) atidėjus bausmės vykdymą – laikotarpiu, kuriam buvo atidėtas bausmės vykdymas, 2) nuteistas už neatsargų nusikaltimą – bausmės atlikimo

---

³² Asmenys, padarę baudžiamąjį nusižengimą, teistumo neįgyja.

laikotarpiu, 3) nuteistas už tyčinį nusikaltimą – bausmės vykdymo laikotarpiu ir po bausmės atlikimo (arba atleidimo nuo bausmės atlikimo): a) trejus metus, jeigu asmuo buvo nuteistas už nesunkų ar apysunkį nusikaltimą, b) penkerius metus – už sunkų nusikaltimą, c) aštuonerius metus – labai sunkų nusikaltimą ir d) dešimt metų, jeigu asmuo buvo pripažintas pavojingu recidyvistu³³. Šie laikotarpiai gali būti sutrumpinti nuteistojo prašymu, kai sueina ne mažiau kaip pusė numatytojo termino.

Pažymėtina, jog toks ribojimas numatytas tik pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo sąlygose. Todėl, manytina, jog tam, kad asmuo galėtų būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu, iš esmės, taikomi kiek griežtesni reikalavimai, nei daugelio kitų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formų atveju. Tikėtina, kad įstatymų leidėjas tokiais ribojimais siekia užtikrinti, kad asmenys neturėtų galimybes piktnaudžiauti šiuo institutu, bendradarbiaudami su teisėsaugos institucijomis tik tam, kad išvengtų bausmės, nors jų asmenybė ir galėtų būti vertinama kaip linkusi pažeisti įstatymus.

Trečiasis BK 39² straipsnio 2 dalyje numatytas apribojimas – asmens buvimas veikos, kurią jis padėjo išaiškinti, organizatoriumi. Pagal BK 24 straipsnio 4 dalį – organizatoriumi laikomas asmuo, kuris suburia organizuotą grupę ar nusikalstamą susivienijimą, jiems vadovavęs ar koordinavęs jų narių veiklą, ar parengęs nusikalstamą veiką, ar pastarajai vadovavęs. Esminis šio bendrininko požymis yra tas, kad jis suvienija ir nukreipia kitų bendrininkų pastangas, plėtoja nusikalstamą sumanymą, nustato tarpusavio ryšius, kuria nusikalstamos veikos planus, sistemą, numato jos įvykdymo būdus ir priemones (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Atsižvelgiant į tai, jog pasirinkta įtvirtinti tik asmens buvimą organizatoriumi, neištraukiant kitų bendrininkų rūšių, darytina išvada, jog organizatorius, įstatymo leidėjo vertinimu, laikytinas pavojingiausia bendrininkų rūšimi³⁴. Be kita ko, organizatoriumi, pagal BK 24 straipsnio 4 dalį, pripažįstamas asmuo dažniausiai veikia organizuotoje grupėje ar nusikalstamame susivienijime, kurie laikomi organizuoto nusikalstamumo formomis ir, dažniausiai, rodo tokių grupių bendrininkų didesnę pavojingumą, polinkio nusikalsti pastovumą, o ne atsitiktinumą.

---

³³ Pagal BK 97 straipsnio 4 dalį, nepilnamečiams, kurie nuteisiami už BK 97 straipsnio 3 dalies 3 punkte numatytus nusikaltimus, terminai, numatyti po bausmės atlikimo, mažinami per pusę.

³⁴ Tokios nuomonės laikomasi ir teisės doktrinoje, pvz., Prapiestis, 2004, p. 161.

Įdomus paminėti aspektas, jog įstatymų leidėjas tiek pirminiame BK papildymo 39² straipsniu įstatymo projekte, tiek ir pastarojo aiškinamajame rašte nurodo, jog turėtų būti draudžiama atleisti ne tik nusikalstamos veikos organizatorių, bet ir kurstytoją, tačiau galiojančiame reguliavime pasirinkta įtvirtinti tik ribojimą šiuo pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės atleisti organizatorių. Vis dėlto, nors organizatoriaus buvimas ir sufleruoja, jog tikėtina, esama pavojingesnės bendrininkavimo formos (organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo), kvestionuotinas toks įstatymo leidėjo pasirinkimas. Autorės nuomone, abiejų šių bendrininkų rūšių įtvirtinimas geriau atspindėtų teisingumo principo įgyvendinimą, nesudarytų tam tikro palankumo kaltininkams nuotaikų, kadangi teisės doktrinoje neretai pažymima, jog kurstytojas taip pat laikytinas viena iš pavojingiausių bendrininkų rūšių. Tokią nuomonę formuoja tai, jog kurstytojas yra nusikalstamos veikos iniciatorius, kuris kelia kitiems asmenims norą, pasiryžimą padaryti atitinkamą nusikalstamą veiką. Kai kuriais atvejais kurstytojiški veiksmai apskritai laikytini atskiru baigtu nusikaltimu (pvz., lenkimas vartoti narkotines ar psichotropines medžiagas (BK 264 straipsnis) ir kt.)(Prapiestis, 2004, p. 162). Vis dėlto, kadangi teismui paliekama diskrecijos teisė asmenį atleisti ar neatleisti nuo atsakomybės šiuo pagrindu³⁵, manytina, kad atitinkamais atvejais asmens pripažinimas nusikalstamos veikos kurstytoju, galėtų pastūmėti teismą priimti sprendimą atsisakyti asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės arba bent jo atžvilgiu pritaikyti kiek griežtesnes baudžiamąsias poveikio priemones, kurios padėtų užtikrinti, jog šis asmuo nebus nusikaltęs.

BK 39² straipsnio 2 dalyje numatytais ribojimais siekiama užtikrinti, jog pranešėjas nebus atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jei jo paties asmenybė rodo polinkį nusikalti, didesnę asmens pavojingumą. Asmuo, siekdamas būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu, tikėtina, galėtų bandyti piktnaudžiauti, norėdamas išvengti savo paties nubaudimo. Dėl šios priežasties, šiame straipsnyje buvo pasirinkta įtvirtinti kiek platesnį apribojimų sąrašą, nei taikomas daugeliui kitų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų.

---

³⁵ Apie tai plačiau – 4.1. dalyje.

4. Pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo aspektai

4.1. Teismo diskrecija atleisti pranešėją nuo baudžiamosios atsakomybės

Atsižvelgiant į tai, kad BK 39² straipsnyje numatytas pagrindas priskirtinas diskrecinėms atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšims, teismas visais atvejais *ad hoc* sprendžia ar tikslinga atleisti kaltininką nuo baudžiamosios atsakomybės. Taigi, net ir esant visoms nurodytoms formaliosioms sąlygoms, teismas motyvuotai gali apsispręsti tiek asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, tiek ir atsisakyti jį atleisti, nes, BK 39² straipsnyje numatyta, teismo teisė, bet ne privaloma pareiga, priimti būtent asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiantį sprendimą. Teismas šį sprendimą priima pagal savo vidinį įsitikinimą, įvertinęs byloje surinktus duomenis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Vis dėlto, bet kuriuo atveju (tiek taikant BK 39² straipsnį, tiek atsisakant jį taikyti), teismų sprendimai turi būti motyvuoti, pagrįsti byloje nustatytais aplinkybėmis. Teismas turi kritiškai įvertinti kaltininko asmenybę, jo požiūrį į padarytą veiką, elgesį praeityje, kaltės formą, asmens indėlį atskleidžiant nusikalstamas veikas, tikruosius asmens ketinimus ir bet kurias kitas byloje esančias reikšmingas aplinkybes, kurios leistų daryti pagrįstą išvadą, kad asmuo neturi polinkio daryti nusikalstamas veikas ar kitaip pažeisti įstatymus ir todėl yra tikslinga jį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Tik nustačius visų BK 39² straipsnyje numatytų aplinkybių visumą ir ištyrus kitas reikšmingas aplinkybes, teismas turi apsvarstyti galimybę taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės. Sprendžiant šį klausimą neturi likti neaiškumų ar abejonių dėl to, ar iš tiesų visos aplinkybės yra tokios aiškios, kad galima būtų daryti išvadą, jog yra pagrindas asmens atžvilgiu taikyti BK 39² straipsnį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Tik toks teisinis reguliavimas leidžia identifikuoti atvejus, kai informaciją suteikęs asmuo iš tiesų vertas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, o jam teikiamos nuolaidos atitinka viešąjį interesą (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso..., 2018). Taigi, kiekvieną kartą sprenddamas dėl 39² straipsnio taikymo, teismas privalo įvertinti, ar visos atitinkamos sąlygos byloje gali būti objektyviai paremtos, kadangi nei viena iš baudžiamajame įstatyme įtvirtintų sąlygų negali būti patvirtinama tik formaliai. Teismas visada turi teisę tiek

atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, tiek ir priimti apkaltinamąjį nuosprendį ir pripažinti asmenį kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo.

Pažymėtina, jog teismas, naudodamasis savo diskrecijos teise, visais atvejais privalo išlikti nešališkas. Asmens teisė, jog jo byla būtų nagrinėjama nešališko teismo, įtvirtinta pačioje Konstitucijoje, baudžiamosios teisės normose ir tarptautinės teisės lygiu. Taigi, teismas, nagrinėjantis bylą, negali turėti išankstinio nusistatymo dėl pasirinkimo asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39² straipsnyje numatytu pagrindu, ar ne, rodyti didesnį palankumą kuriai nors iš proceso šalių (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 20 d. nutartis; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Teismas negali iš anksto susidaryti nuomonės dėl bylos eigos, nepaisant to, kad jau vien kaltininko bendradarbiavimas, susitarimas su teisėsaugos institucijos gali turėti psichologinės įtakos teisėjo vykdomam bylos aplinkybių interpretavimui (Namavičius, Bikelis, 2015, p. 26). Taigi teismas, privalo visais atvejais išsamiai išnagrinėti bylos aplinkybes, duomenis ir įrodymus ir tik šiais paremtas, motyvuotas teismo sprendimas gali būti laikomas nešališku ir nepažeidžiančiu žmogaus teisių ir laisvių.

Kadangi vis dar trūksta teismų praktikos taikant šį institutą, deja, įvertinti, ar teismas dažniau linkęs atleisti pranešėją nuo baudžiamosios atsakomybės, ar ne, kol kas pasakyti sudėtinga, tačiau, manytina, kad teismai turėtų siekti asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu yra visi įstatyme numatyti pagrindai, ir tik išimtiniais atvejais pasirinkti asmens motyvuotai neatleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Antraip, galėtų susidaryti įspūdis, jog teismas kai kuriuos asmenis privilegijuoja, net ir esant toms pačios aplinkybėms (Baranskaitė, 2007, p. 156)³⁶.

Apibendrinant pažymėtina, jog įstatyme ar net ir teismų praktikoje nėra numatyto konkretaus aplinkybių, kurias be kita ko turėtų įvertinti teismas (išskyrus, žinoma, formaliąsias sąlygas), sprendamas, ar asmenį yra tikslinga ir teisinga atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės. Net ir tuo atveju, kai tenkinamos visos BK 39² straipsnyje numatytos sąlygos, teismas gali nuspręsti asmens neatleisti nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu. Kiekvienu individualiu atveju teismas turi vertinti visų byloje esančių aplinkybių visumą, ir priimti objektyvų, nešališką, vidiniu teismo įsitikinimu paremtą sprendimą.

---

³⁶ Paminėtina, jog pateikti pagrįstų išvadų, dėl BK 39² straipsnyje įtvirtinto instituto taikymo dažnio ikiteisminio tyrimo metu nėra įmanoma, kadangi viešai prieinamų duomenų dėl šio instituto taikymo taip pat nėra. Tokia išvada darytina išnagrinėjus Informacijos ir ryšių departamento pateikiamus statistinius duomenis, kuriuose nuo 2020 m. nebėra nurodoma, kokiais BK numatytais pagrindais atleidžiant asmenis nuo baudžiamosios atsakomybės buvo nutrauktas ikiteisminis tyrimas.

4.2. Procesiniai pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektai

Sprendimas asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39² straipsnį gali būti priimtas bet kurioje proceso stadijoje – ikiteisminio tyrimo, teismo nagrinėjimo metu, apeliaciniame ir net kasaciniame bylose nagrinėjime. Toliau glaustai aptartinas kiekvienas iš jų.

Ikiteisminio tyrimo metu nustatčius, jog yra pagrindas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės kaip pranešėją, ikiteisminis tyrimas nutraukiamas, kaip įtvirtinta BPK 212 straipsnio 7¹ punkte. Šiuo atveju prokuroras privalo surašyti nutarimą, atitinkantį BPK 216 straipsnio reikalavimus, ir kreiptis su prašymu į ikiteisminio tyrimo teisėją dėl šio nutarimo patvirtinimo (BPK 214 straipsnio 2 dalis). Kartu su šiuo prašymu prokuroras privalo ikiteisminio tyrimo teisėjui pateikti ir visą sprendimui reikšmingą medžiagą – duomenis pagrindžiančius, kad esama visų BK 39² straipsnio 1 dalyje numatytų sąlygų ir bet kokia kita informacija, galinti turėti net ir minimalią reikšmę, vertinant asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės galimybę.

Pagal susiklosčiusią teismų praktiką, prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą ikiteisminio tyrimo teisėjas tvirtina rezoliucija arba nutartimi. Vis dėlto, pažymėtina, jog praktikoje, kai nutraukiant tyrimą skiriamos ir baudžiamojo poveikio priemonės, numatytos BK IX skyriuje, ar priimama papildomų, su nutraukimų susijusių, sprendimų, ikiteisminio tyrimo teisėjas visais atvejais privalo priimti atskirą nutartį (Bučiūnas *et al.* 2017, p. 472-473). Be kita ko, įstatyme nėra reikalaujama, kad atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės klausimas būtų sprendžiamas teismo posėdyje, teismas gali pasirinkti savo nuožiūra, ar mano, jog tai yra reikalinga. Tačiau tokiu atveju, jeigu teismo posėdis nėra rengiamas, teismas taip pat turėtų prokuroro nutarimą patvirtinti nutarimu, o ne rezoliucija (Goda *et al.*, 2011, p. 339).

Taip pat, pritartina doktrinoje pateikiamai nuomonei, kad BPK numatyti teismo sprendimai gali būti įtvirtinami tik nutarimais ar nuosprendžiais, kaip tai reglamentuota BPK 29 ir 31 straipsniuose, o ne rezoliucijomis (Goda, 2003, p. 574), kadangi, be kita ko, prokuroro nutarimą patvirtinant rezoliucija (ypač jei skiriamos baudžiamojo poveikio priemonės), iš esmės gali būti pažeidžiami nekaltumo prezumpcijos ir teisės į teisingą teismą (bei atitinkamą gynybą) principai (Drakšas, 2006, p. 212). Todėl nesutiktina su praktikoje taikomu itin supaprastintu sprendimo įtvirtinimu rezoliucija, nes, manytina, taip galėtų būti pažeidžiamos ir asmenų (tiek kaltinamojo, tiek ir nukentėjusiojo) teisės ir laisvės.

Neretai BPK numatyta prokuroro teisė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės (kuri numatyta ir pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formai) yra kvestionuojama tiek proceso dalyvių teismuose, tiek ir įvairių teisės mokslininkų, kaip pažeidžianti Konstitucijos 31 straipsnio 1 dalyje įtvirtintą asmens nekaltumo prezumpciją, taip pat ir Konstitucijos 109 straipsnį bei 118 straipsnį, kadangi nusikalstamos veikos padarymo konstatavimas ir asmens patraukimas baudžiamojon atsakomybėn už šią veiką (taip pat ir kaltės pripažinimas ar kaip tik išteisinimas) turėtų būti teismo funkcija, o faktiškai šis klausimas yra išsprendžiamas prokuroro (pvz., Baranskaitė, 2007, p. 166-187; Ažubalytė, 2006; Vitkutė Zvezdinienė, 2009).

Tačiau, manytina, jog itin konkretų šio klausimo išaiškinimą 2017 m. pateikė LAT, byloje, kurioje buvo kvestionuojamas BK 39¹ straipsnio pritaikymo ikiteisminio tyrimo metu konstitucingumas³⁷. Teismas teigia, jog BPK nenumato galimybės, kad prokuroro nutarimas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir nutraukti ikiteisminį tyrimą įgytų teisinę galią ikiteisminio tyrimo teisėjui nepatvirtinus šio nutarimo. Ikiteisminio tyrimo teisėjas, laikytinas teisminės valdžios dalimi ir teisėjo sprendimas patvirtinti prokuroro nutarimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, esant BK straipsnyje numatytiems pagrindams ir ikiteisminį tyrimą nutraukti, vadovaujantis BPK 212 straipsnio normomis, nėra formalus, kadangi ikiteisminio tyrimo teisėjas sprendimą priima tik susipažinęs su bylos medžiaga, nustatęs, kad yra visos atitinkamame BK straipsnyje, reglamentuojančiame atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, numatytos sąlygos, taip pat ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimas patvirtinti prokuroro nutarimą gali būti skundžiamas BPK X dalies tvarka aukštesniam teismui, kuris gali šį ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą panaikinti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Būtent tokį reguliavimą numato BPK 214 straipsnio 4 dalis, kuriame įtvirtinta, jog sprendimą patvirtinti prokuroro nutarimą nutraukti ikiteisminį tyrimą asmenį atleidžiant nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39² straipsnyje numatytu pagrindu, tiek ir sprendimą atsisakyti patvirtinti, gali apskųsti BPK 214 straipsnio 3 dalyje numatyti proceso dalyviai, t. y. įtariamasis, jo atstovas, gynėjas, nukentėjęsysis, civilinis ieškovas, civilinis atsakovas ir jų atstovai (jei pastarieji procese yra), kuriems taip pat privaloma pranešti apie nutrauktą ikiteisminį procesą.

Be kita ko, prokuroro nutarime, asmuo nėra pripažįstamas kaltu – šiame dokumente pateikiamas tik pirminis asmens padarytos nusikalstamos veikos aprašymas, todėl nekaltumo

---

³⁷ Manytina, jog šis išaiškinimas aktualus visoms atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšims, taigi ir pranešėjo atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės.

prezumpcijos principas taip pat nėra pažeidžiamas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Taigi, sutiktina, kad tokiu atveju, jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas priimtų tik formalų sprendimą, pavyzdžiui, patvirtindamas prokuroro nutarimą rezoliucija, kaip minėta anksčiau, galėtų būti konstatuojamas aptartų Konstitucijos nuostatų ir kitų kaltininko teisių ir laisvių (pavyzdžiui, teisės į gynybą) pažeidimas. Vis dėlto, jeigu ikiteisminio tyrimo teisėjas laikosi BPK numatytų procedūrų (taigi, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės įgyvendinamas teisminės valdžios sprendimu), taip pat, atsižvelgiant į tai, kad asmuo gali apskųsti ikiteisminio tyrimo teisėjo sprendimą ir taip įgyvendinti savo teisę į teisingą teismą, minėtos Konstitucijos nuostatos ir principai nėra pažeidžiami. Be kita ko, tokiu atveju neatsiranda prieštaravimo tarp BK normų, kuriose numatyta, jog atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės gali tik teismas bei BPK nuostatų, įtvirtinančių tokio atleidimo ikiteisminio tyrimo metu tvarką.

Šiame kontekste taip pat paminėtina, kad teisės doktrinoje laikomasi nuomonės, jog ikiteisminio tyrimo teisėjas paprastai turėtų patvirtinti prokuroro nutarimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, nebent prokuroras klaidingai interpretavo ikiteisminio tyrimo nutraukimo sąlygas ir pagrindus ar tinkamai neištyrė bylai reikšmingų aplinkybių (Goda, 2003, p. 579). Patvirtintas nutarimas reiškia, jog ikiteisminis tyrimas nutraukiamas ir procesas laikomas baigtu. Vis dėlto, jeigu teisėjas nusprendžia nepatvirtinti prokuroro nutarimo, pastarasis neįsigalioja ir ikiteisminis tyrimas turi būti tęsiamas ir užbaigiamas bendra tvarka.

Vis dėlto, autorės nuomone, atsižvelgiant į tai, jog sprendžiant, ar asmenį galima atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu, būtina žinoti, ar pastarasis nėra veikos, kurią jis padeda atskleisti, organizatorius, taip pat visą pluoštą kitų kompleksinių aplinkybių, manytina, jog įprastai ši atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės forma turėtų būti apskritai pritaikoma teismo nagrinėjimo metu ar bent jau privalomai rengiant posėdį ikiteisminio tyrimo metu. Kadangi tam, kad užfiksuoti asmens prisipažinimą padarius nusikalstamą veiką, jo veiksmų svarbą atskleidžiant kito asmens padarytą nusikalstamą veiką ir apskritai pagrįstai įvertinti įvairių aplinkybių buvimą (ar nebuvimą), būtina išsamiai ištirti visas reikšmingas aplinkybes. Tai įgyvendinti nesurengus teismo posėdžio, kuriame galėtų būti apklausiamas kaltininkas ir kiti asmenys, autorės nuomone, daugeliu atveju, iš esmės, nebūtų įmanoma.

Analizuojant jau teisminę pranešėjo atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės procedūra, matyti, jog šis klausimas, jeigu toks sprendimas nebuvo priimtas ikiteisminio tyrimo metu, gali būti išspręstas ir rengiantis bylą nagrinėti teisme, ir teismo nagrinėjimo metu, nutraukiant bylą pagal BPK 235 straipsnio 1 dalį arba, atitinkamai, 254 straipsnio 5 dalį. Abiem atvejais,

bylos nutraukimo klausimas jau privalomai nagrinėjamas teismo posėdyje, kuriame dalyvauja prokuroras, kaltinamasis, gynėjas, nukentėjusysis ir jo atstovas (jeigu tokie yra).

BK 39² straipsnyje numatytu pagrindu atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, byla teisme gali būti nutraukiama ne tik nuosprendžiu, bet ir nutartimi, jeigu tai daroma bylos parengimo nagrinėti teisme metu. Tačiau, jeigu sprendimas šiame etape nebuvo priimtas, arba pagrindas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės paaiškėjo tik teismo nagrinėjimo metu, byla nutraukta gali būti tik nuosprendžiu (BPK 254 straipsnio 5 dalis) (Goda *et al.*, 2011, p. 463).

Pažymėtina, kad pagal susiklosčiusią teismų praktiką, asmuo, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės teismo nagrinėjimo metu, nuosprendyje nėra pripažįstamas kaltu. Šis nuosprendis nėra laikomas apkaltinamuoju, taigi asmuo nėra pripažįstamas kaltu, jam nėra skiriama bausmė. Asmens pripažinimas kaltu ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės to paties nuosprendžio rezoliucinėje dalyje netgi laikytinas šių baudžiamosios teisės normų prieštaravimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 27 d. apžvalga).

Tokio nuosprendžio rezoliucinėje dalyje, pagal BPK 307 straipsnio 5 dalį, pateikiami tik kaltinamojo duomenys, sprendimas pastarąjį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės ir sprendimas dėl baudžiamojo ar auklėjamojo poveikio priemonių paskyrimo, kai yra pagrindas pastarąsias skirti. Taip pat, teismų praktikoje pažymima, jog vietoje asmens kaltumo nurodymo, rezoliucinėje dalyje yra vartojama konkrečiam atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindui adaptuota formuluotė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39² straipsnyje numatytais pagrindais, teismo nuosprendžio rezoliucinė dalis galėtų būti formuluojama taip: „asmuo, padaręs baudžiamąjį nusižengimą, nustatytą Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso atitinkame straipsnyje, vadovaujantis BK 39² straipsniu atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip pranešėjas“.

Šis nuosprendis, kaip minėta, nėra laikomas apkaltinamuoju, bet taip pat nėra ir išteisinamasis. Taigi, nors asmuo ir nėra reabilituojamas, pripažįstant jį nekaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo, jo kaltė taip pat nėra konstatuojama. Dėl šios priežasties, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo praktika doktrinoje yra itin dažnai kritikuojama. Argumentuojama tuo, jog, jeigu asmuo nepripažįstamas kaltu teismo sprendimu, vadovaujantis nekaltumo prezumpcija, asmuo laikomas nekaltu. Todėl tolesni baudžiamieji procesiniai veiksmai, taigi ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, neturėtų būti galimas

(Baranskaitė, 2007, p. 172)³⁸. Vis dėlto, asmenį pripažįstant kaltu, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas, manytina, prarastų prasmę ir susilietų su atleidimo nuo bausmės institutu. Todėl, nors tai ir yra problemų keliantis klausimas, tiek įstatyminiu lygmeniu, tiek ir teismų praktikoje vis dar nėra, ir tikėtina, nebus įtvirtinto reikalavimo asmenį pripažinti kaltu.

Paminėtina, jog sprendimas asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti priimamas net ir bylai pasiekus apeliacinę instanciją – pagal BPK 327 straipsnį apeliacinis teismas gali bylą nutraukti, kai yra nustatomi BK 39² straipsnyje numatyti pagrindai atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. Taip pat, kasaciniame teisme nustatius, jog baudžiamasis įstatymas buvo pritaikytas netinkamai arba buvo padaryta esminių BPK pažeidimų, taigi, ir esant visiems pagrindams ir nesant pagrindo motyvuotai asmens neatleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39² straipsnį, kasacinis teismas, vadovaujantis BPK 382 straipsnio 2-5 punktais, gali panaikinti nuosprendį ir bylą nutraukti, ar panaikinti apeliacinės instancijos teismo nuosprendį ir palikti galioti pirmosios instancijos teismo nuosprendį, arba gražinti bylą nagrinėti iš naujo apeliacine tvarka, taip pat pakeisti teismo nuosprendį ar nutartį. Taigi, iš esmės, jeigu asmeniui nebuvo pritaikytas atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, nors šis turėjo būti pritaikytas (arba aplinkybės nebuvo tinkamai iširtos ir dėl to neaišku ar atleidimas turėjo būti paskirtas), ši klaida gali būti ištaisoma ir aukštesnės instancijos teismuose.

Akivaizdu, jog itin daug diskusijų susilaukia ir klausimų kelia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės procesiniai aspektai. Kyla itin daug diskusinių klausimų dėl tikslios šio instituto įgyvendinimo formos bei galimų, net ir konstitucinių, principų pažeidimo. Vis dėlto, teismų praktikoje šiuo metu yra susiformavusios aiškios pozicijos dėl šių procesinių problemų sprendimo ir, be kita ko, šių sprendimų atitikimo Konstitucijai.

4.3. Pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teisiniai padariniai

Asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nereiškia, jog šiam asmeniui nebekyla jokios teisinės pasekmės ir teisinis santykis tarp kaltininko ir valstybės dėl jo padarytos veikos iškart nutrūksta. Nors, kaip ir minėta, atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, asmuo nėra pripažįstamas kaltu ir jam nėra skiriama bausmė, taip pat asmeniui neatsiranda teistumas

---

³⁸ Plačiau ši tema nagrinėjama A. Baranskaitės, I. Vitkutės Zvezdinienės, R. Ažubalytės darbuose ir šiame darbe plačiau komentuojama nebus.

bei, be kita ko, net ir padaręs naują tyčinę nusikalstamą veiką (BK 39² straipsnio atveju, jeigu pastaroji buvo padaryta praėjus daugiau nei vieneriems metams nuo sprendimo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės), asmuo nelaikomas recidyvistu pagal BK 27 straipsnio 1 dalį, asmeniui gali atsirasti ir įvairių neigiamų pasekmių, net ir nepriėmus apkaltinamojo nuosprendžio.

Pirma, nors asmeniui ir negali būti skiriama bausmė, atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, pastarajam gali būti paskirtos baudžiamojo poveikio priemonės, taip pat atspindinčios represinę baudžiamosios teisės funkciją. Šios funkcijos esmę išreiškia tai, kad kiekvienas nusikalstamą veiką padaręs asmuo privalo atsakyti pagal įstatymą (Baranskaitė, Prapiestis, 2011, p. 59). Asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, pagal BK 67 straipsnio 2 dalį, teismas turi teisę paskirti: 1) uždraudimą naudotis specialia teise, 2) viešųjų teisių atėmimą, 3) teisės dirbti tam tikrą darbą arba užsiimti tam tikra veikla atėmimą, 4) turtinės žalos atlyginimą ar pašalinimą, 5) nemokamus darbus, 6) įmoką į nukentėjusių nuo nusikaltimų asmenų fondą, 7) turto konfiskavimą, 8) įpareigojimą gyventi skyrium nuo nukentėjusio asmens ir (ar) nesiartinti prie nukentėjusiojo asmens arčiau nei nustatytu atstumu, 9) dalyvavimą smurtinį elgesį keičiančiose programose, 10) išplėstinį turto konfiskavimą, 11) įpareigojimą pranešti apie gyvenamosios vietos pakeitimą ar išvykimą iš jos.

Teoriškai, atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39² straipsnyje nurodytu pagrindu, galėtų būti skiriama bet kuri iš aptartų baudžiamojo poveikio priemonių, ar jų kompleksas, tačiau, manytina, jog itin retais atvejais galėtų pasitaikyti, jog už pranešėjo padarytas nusikalstamas veikas būtų tikslinga taikyti BK 67 straipsnio 2 dalies 8 ir 9 punktuose numatytas priemones. Itin dažnai pritaikomos, autorės nuomone, galėtų būti tokios kaip teisės dirbti tam tikrą darbą ar užsiimti tam tikra veikla atėmimas bei turto konfiskavimas. Tačiau visais atvejais teismas privalo vertinti, kurias baudžiamojo poveikio priemones pritaikyti kiekvienoje situacijoje yra tikslingiausia.

Šios priemonės skiriamos vadovaujantis BK 67 straipsnyje numatytomis taisyklėmis. Siekiant, kad asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės atitiktų šio instituto paskirtį bei neprieštarautų teisingumo, protingumo, proporcingumo reikalavimams, taikant šį institutą, svarbu tinkamai parinkti baudžiamojo poveikio priemones, įvertinus visas šiam sprendimui reikšmingas bylos aplinkybes. Atkreiptinas dėmesys, jog jei skiriamos dvi ar daugiau baudžiamojo poveikio priemonių, jos turi būti tarpusavyje suderinamos, t. y. paskirtos priemonės negali viena kitos dubliuoti ar sudaryti rimtų problemų kiekvienai iš jų vykdyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Pažymintina, kad, taip pat, kaip ir skiriant bausmę, skiriant baudžiamojo poveikio priemones, privaloma atsižvelgti į kaltininko asmenybę ir jos resocializacijos poreikius. Taigi, ir šiuo atveju įgyvendinama atsakomybės individualizavimo nuostata, jog taikant baudžiamosios teisės represines priemones būtina siekti teisingumo, parinkti priemones proporcingas (adekvačias) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus, neturi asmens varžyti akivaizdžiai labiau, nei tai būtina šiems tikslams pasiekti. Visais atvejais turi būti užtikrinama pusiausvyra tarp siekiamo tikslo nubausti teisės pažeidėjus ir užtikrinti teisės pažeidimų prevenciją ir pasirinktų priemonių šiems tikslams pasiekti (Švedas, 2006, p. 116-117; Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas; Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas)³⁹.

Vis dėlto, taip pat atkreiptinas dėmesys, kad nors baudžiamojo poveikio priemonės ir itin artimos baudžiamajame įstatyme numatytoms bausmės, jos negali būti tapatinamos, kadangi skiriasi tiek jų skyrimo pagrindai, tiek teisių ir laisvių apribojimų apimtis, tiek ir nevykdymo padariniai. Taigi, nors pastarosiomis ir turi būti įgyvendinami bausmės tikslai (siekiama sulaukyti asmenis nuo nusikalstamų veikų darymo, apriboti arba atimti galimybę asmeniui daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti jį taip, kad jis nebepažeidintų įstatymų, užtikrinamas teisingumo principo įgyvendinimas), baudžiamojo poveikio priemonės orientuotos ne į asmens nubaudimą ir suvaržymą (nors atitinkami suvaržymai, skiriant baudžiamąją poveikio priemonę asmeniui tenka visada), bet į asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės (ar bausmės) pataisymą ir apsaugą (Drakšas, 2006, p. 198-199, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Antra – nors asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39² straipsnio pagrindu, kaip jau minėta, neatsiranda teistumas, taigi, neatsiranda ir pastarojo keliami apsunkinimai, atskirų įstatymų atvejais, asmeniui vis vien gali būti taikomi tam tikri apribojimai, artimi tiems, kurie taikomi asmenims, turintiems neišnykusį teistumą. Pavyzdžiui, asmuo, pagal Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymo (toliau – GŠKĮ) 17 straipsnio 1 dalies 2 punktą, negali įsigyti 2 dalyje numatytos kategorijos ginklų, jeigu nėra nepriekaištingos reputacijos, taigi ir atitinkamais atvejais, kai fizinis asmuo yra atleistas nuo baudžiamosios. Tokia išvada kyla iš to, kad GŠKĮ 18 straipsnio 2 dalies 7 punkte numatyta, jog asmuo nelaikomas esantis nepriekaištingos reputacijos, jeigu jis yra atleistas nuo

---

³⁹ Plačiau kiekviena iš baudžiamojo poveikio ar auklėjamojo poveikio priemonių, taip pat ir išsami baudžiamojo poveikio priemonių skyrimo praktika dėl darbo apimties aptariama nebus.

baudžiamosios atsakomybės dėl GŠKĮ 18 straipsnio 2 dalies 1-5 punktuose numatytų nusikaltimų arba dėl padaryto tyčinio nusikaltimo panaudojant fizinį smurtą ir grasinimus, už kuriuos BK numatyta didžiausia bausmė neviršija 3 metų laisvės atėmimo ir nuo atleidimo dienos nepraėjo trys metai. Taip pat asmuo laikinai netenka teisės pretenduoti į tam tikras pareigas (daugiausiai teisinėse profesijose), kadangi šios profesijos atstovams keliamuose nepriekaištingos reputacijos reikalavimuose numatytos atitinkamos išimtys, susijusios ir su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės. Kitas pavyzdys – Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymo 9 straipsnis, kuriame numatyta, jog pretendentai negali būti laikomi esantys nepriekaištingos reputacijos, jeigu jie buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės už tyčinės nusikalstamos veikos padarymą, jeigu nuo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės dienos nepraėjo trys metai, arba buvo atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės už nusikalstamos veikos padarymą ir paskirta baudžiamojo poveikio priemonė, ir nuo pastarosios įvykdymo nepraėjo trys metai (Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto... 2003).

Panašius ribojimus numato ir Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo 8 straipsnio 3 punktas, Lietuvos Respublikos antstolių įstatymo 5 straipsnio 1 dalies 3 punktas, Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo 7 straipsnio 4 punktas taip pat ir Lietuvos Respublikos specialiųjų tarnybų įstatymo 18 straipsnio 1 dalies 4 punktas, tačiau pastaruosiuose numatyta, jog nepriekaištingos reputacijos negali būti laikomas asmuo, kuris buvo pripažintas kaltu ir atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ir nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos nepraėjo atitinkamas laikotarpis (du arba penki metai) (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas, 2004; Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas, 2002; Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas, 2003; Lietuvos Respublikos specialiųjų tarnybų įstatymas, 2000). Šis reguliavimas kvestionuotinas, kadangi jis visiškai prasilenkia su šiuo metu teismuose susiformavusia praktika (kuri, kaip minėta, neretai kritikuojama, bet šiuo metu vis dar nėra pasikeitusi), kad asmuo, atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės, teismo nėra pripažįstamas kaltu. Taigi, iš esmės susidaro situacija, kai nėra aišku, ar asmuo, teismo nuosprendžiu nepripažintas kaltu dėl nusikalstamos veikos padarymo, tačiau atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės (taip pat ir pagal BK 39² straipsnį), galėtų būti laikomas nepriekaištingos reputacijos šių įstatymų atžvilgiu⁴⁰.

---

⁴⁰ Įstatymų pakeitimų projektų aiškinamuosiuose raštuose, taip pat šios nuostatos platesnis išaiškinimas pateiktas nėra, tiesiog pateikiant nuomonę, dėl būtinybės įtvirtinti griežtesnius kriterijus elgesio standartus šių profesijų atstovams (Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo..., 2017).

Trečia, kaip jau minėta, pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra sąlyginė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės forma. BK 39² straipsnio 3 ir 4 dalyse numatomas vienerių metų „bandomasis laikotarpis“, t. y. asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu, per vienerius metus padarius naują nusikalstamą veiką, priklausomai nuo padarytos veikos sunkumo, gali būti panaikintas arba nustoja galioti sprendimas dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ir gali arba turi būti sprendžiama dėl tokio asmens baudžiamosios atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas. Tokios sąlygos (kurios be kita ko, numatytos ir kitas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formas reglamentuojančiuose straipsniuose), sudaro sąlygas stebėti atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens elgesį po tokio atleidimo ir padaryti atitinkamas išvadas apie tokio asmens pasitaisymą, bendradarbiavimo su teisėsauga motyvus ir tikruosius tikslus bei ketinimus (Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso..., 2018).

Taigi, jeigu asmuo padarė baudžiamąjį nusižengimą ar neatsargų nusikaltimą, teismas, atsižvelgdamas į naujos veikos ir veikos, dėl kurios asmuo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, pavojingumo pobūdį, galimą abiejų veikų ryšį, taip pat ir asmens elgesį „bandomuoju“ laikotarpiu, turi teisę panaikinti sprendimą atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės ir spręsti dėl asmens atsakomybės už abi šias veikas, tačiau taip pat teismas turi teisę palikti sprendimą atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės galioti (Prapiestis, 2004, p. 244). Vis dėlto, tuo atveju, jeigu asmuo padaro tyčinį nusikaltimą, nepaisant to, kokiai tyčinių nusikaltimų kategorijai pastarasis galėtų būti priskiriamas, sprendimas atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39² straipsnį nustoja galioti ir šiuo atveju jau numatoma pareiga spręsti dėl asmens patraukimo į baudžiamąją atsakomybę už visas jo padarytas veikas.

Susiklosčius tokioms aplinkybėms, kai asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės ikiteisminio tyrimo metu, pagal BPK 217 straipsnio 7 dalį prokuroras gali (arba privalo) priimti nutarimą atnaujinti nutrauktą ikiteisminį tyrimą. Nors iš pirmo žvilgsnio šios straipsnio dalies nuostatos gali sudaryti įspūdį, kad BK ir BPK nuostatos yra prieštaringos, t. y. nutrauktą ikiteisminį procesą atnaujina prokuroras vienasmeniškai, nors BK tokia teisė (pareiga) nustatoma teismui, iš tiesų įstatymuose prieštaros nėra. Sistemiškai aiškinant BPK normas, akivaizdu, jog ikiteisminio tyrimo atnaujinimo tvarka visais atvejais priklauso nuo to, kokia tvarka ir pagrindais ikiteisminis tyrimas buvo nutrauktas. Taigi, atsižvelgiant į tai, kad atleidžiant pranešėją nuo baudžiamosios atsakomybės, ikiteisminis tyrimas galimas nutraukti tik kai ikiteisminio tyrimo teisėjas patvirtina prokuroro nutarimą bei atsižvelgiant į BPK 217 straipsnio 3 dalį, atnaujinimas galimas taip pat tik prokuroro nutarimu, kurį tvirtina

ikiteisminio tyrimo teisėjas. Vis dėlto, taip pat atkreiptinas dėmesys ir į tai, jog vienasmeniškai ikiteisminio tyrimo teisėjas proceso atnaujinti taip pat neturi teisės (Bučiūnas *et al.* 2017, p. 480, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Visgi, autorės nuomone, būtų naudinga patikslinti pastarąją BPK nuostatą (iš esmės, pastarąją pateikti kaip ir BPK 217 straipsnio 3 dalį, kurioje eksplicitiškai įtvirtintas ikiteisminio tyrimo teisėjo vaidmuo) kad ši nekeltų nereikalingų apsunkinimų aiškinant sprendimo dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės panaikinimo tvarką, kai per vienerius metus padaroma nauja nusikalstama veika.

Pažymėtina ir tai, jog nors BPK ir nėra numatyta tiksli proceso atnaujinimo tvarka, jeigu asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas buvo ne ikiteisminio tyrimo metu, aktualius išaiškinimus šiuo klausimu yra pateikęs LAT. Anot teismų praktikos, šiuo atveju, taikytina baudžiamojo proceso įstatymo analogija. Teismas, kuris bylos parengimo nagrinėti metu nustatė, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, nepraėjus vieneriems metams nuo nutarties ar nuosprendžio, kuriuo šis asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39² straipsnį, priėmimo datos ir priėmęs nutartį perduoti bylą nagrinėti teisiama jame posėdyje, turėtų išreikalauti pirmąją bylą ir, vadovaujantis BPK 295 straipsniu, atnaujinti joje įrodymų tyrimą bei, vadovaujantis BPK 232 straipsnio 4 punktu, sujungti ją su antrąja byla. Toliau byla turėtų būti nagrinėjama įprastai, vadovaujantis BPK XIX-XXII skyrių nuostatomis, išskyrus tai, kad įrodymai, kuriais pagrįstos bylos, kurioje asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, nuosprendyje išdėstytos išvados, teismo posėdyje pakartotinai netiriami. Šių įrodymų tyrimas atnaujinamas tik tam, kad būtų ištirti duomenys, būtini teisingam nuosprendžio rezoliucinių klausimų išsprendimui.

Teismas, tokiu atveju, turėtų pirmiausia išnagrinėti kaltės klausimą dėl naujosios veikos ir, jeigu asmuo pripažįstamas kaltu, turėtų būti sprendžiama dėl šio asmens atsakomybės už visas padarytas nusikalstamas veikas, kaip ir numatyta BK 39² straipsnio 3 ar 4 dalyse (pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Šiame kontekste taip pat paminėtina, jog tinkamai atnaujinus nutrauktą ikiteisminį tyrimą (ar atnaujinus teisme nutrauktą bylą dėl BK 39² straipsnio 3 ar 4 dalyse numatytų pagrindų), nėra pažeidžiamas Konstitucijos 31 straipsnio 5 dalyje, BK 2 straipsnio 6 dalyje ir BPK 3 straipsnio 1 dalies 8 punkte įtvirtintas *non bis in idem* (draudimas bausti du kartus už tą pačią veiką, draudimas dvigubam baudžiamajam persekiojimui) principas, kadangi tai laikytina to paties proceso tąsa, o ne nauju procesu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Vis dėlto, pavyzdžiui, BPK 217 straipsnyje numatytos

tvarkos nesilaikymas, taigi, iš esmės pradedamas iš naujo vykdyti procesas dėl tos pačios veikos, gali būti pagrindiniu konstatuoti aptariamo principo pažeidimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Ketvirta, pažymėtina, jog pranešėjas, be kita ko, gali būti (ir labai tikėtina, jog bus) traukiamas liudytoju baudžiamajame procese veikos, kurią jis savo veiksmais prieš tai aktyviai padėjo atskleisti. Taigi, ne tik iki sprendimo atleisti, bet ir jau atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, jis gali išlikti svarbia baudžiamojo proceso dalimi. Tokių parodymų davimas (padėjimas atskleisti nusikalstamą veiką) iš esmės yra viena pagrindinių asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlyga. Dėl šios priežasties, manytina, jog būtų taip pat tikslinga, BPK numatyti pagrindą, jog asmens, vengiančio duoti parodymus tolesnio proceso metu, atžvilgiu, galėtų būti atnaujinamas ikiteisminis tyrimas, taip kaip tai numatyta BPK 217 straipsnio 6 dalyje, dėl asmens, kuris buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnyje numatytu pagrindiniu, kuriame taip pat itin svarbūs asmens aktyvūs veiksmai, atskleidžiant kitų asmenų padarytas nusikalstamas veikas⁴¹.

Penkta – jeigu asmeniui buvo pritaikyta baudžiamoji atsakomybė (šiuo atveju, paskirtas atleidimas nuo pastarosios), nereiškia, kad asmuo yra atleidžiamas ir nuo kitų atsakomybės rūšių dėl tos pačios veikos. Konstitucinis principas *non bis in idem* reiškia draudimą bausti antrą kartą už tą pačią teisei priešingą veiką, tačiau nereiškia, kad už teisės pažeidimą asmuo apskritai negali būti traukiamas skirtingų rūšių teisinėn atsakomybėn. T. y. negalima teigti, kad asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra kliūtis spręsti, pavyzdžiui, civilinės ar drausminės atsakomybės klausimus, jeigu tai daroma įstatymų nustatytais pagrindais ir tvarka (Švedas, 2004, p. 30, Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas). Tačiau teisės moksle ir Konstitucinio Teismo doktrinoje taip pat pažymima, jog negali būti pritaikomos tokios atsakomybės formos, kurių tiesioginė paskirtis yra asmenį nubausti, kadangi tokiu atveju jau būtų pažeidžiamas minėtas principas (Švedas, 2006, p. 103). Taigi, net ir atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti sprendžiama, pavyzdžiui, dėl padarytos turtinės ir (arba) neturtinės žalos atlyginimo civilinio proceso tvarka, taip pat dėl asmens atleidimo iš darbo (ar bent įspėjimo skyrimo) ir t. t..

Vis dėlto, pažymėtina, jog drausminės atsakomybės klausimai turėtų būti sprendžiami itin atidžiai ir atsargiai, kadangi, pranešėjas negali darbovietėje patirti jokių neigiamų pasekmių

---

⁴¹ Tokia galimybė buvo aptarta ir BK papildymo 39² straipsnio projekto aiškinamajame rašte, tačiau BPK šiuo metu vis dar yra numatyta galimybė šiuo pagrindiniu atnaujinti ikiteisminį tyrimą tik atleidus asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39¹ straipsnį.

dėl jo pateikto pranešimo apie (tikėtiną) pažeidimą. Taigi, gali būti vertintini tik tokie asmens padaryti veiksmai, kurie galimai sudaro esminius darbo sutarties pažeidimus, kurie buvo padaryti darant nusikalstamą ar kitą veiką, tačiau nei viena iš pritaikytų priemonių (taip pat ir atleidimas), negali būti paremta tuo, kad asmuo pasirinko pranešti kompetentingoms institucijoms apie įstaigoje daromus (ar galimai daromus) pažeidimus.

Apibendrinant tai, kas išdėstyta, matyti, jog pranešėjui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, taip pat gali kilti įvairios neigiamos teisinės pasekmės, susijusios su nusikalstamos veikos padarymu. Nors šios pasekmės ir yra švelnesnės, nei sekančios iš apkaltinamojo nuosprendžio priėmimo, paskiriant asmeniui bausmę, neabejotinai, kai kurie iš įstatymuose numatytų ribojimų, atitinkamai suvaržo asmens teises ir laisves bei turi tam tikrą represinį poveikį.

IŠVADOS

1. Lietuvoje numatytas pranešėjų apsaugos reguliavimas apima ne tik gana platų spektrą pranešėjų apsaugos instrumentų, tačiau įtvirtina ir pranešėjų skatinimo priemones. Tarp pastarųjų ir vis dar gana retai sutinkamas atlygis už pateiktą vertingą informaciją bei, Lietuvos teisinei sistemai išskirtinis – atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės.
2. Pranešėjas – išskirtinis subjektas baudžiamajame procese. Dalis pranešėjo atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės aktualaus reglamentavimo pateikiama ne BK ar BPK, o kituose teisės aktuose. Didelė dalis reguliavimo įtvirtinta PAĮ – pranešėjo samprata, nusikalstamos veikos, apie kurias pranešęs asmuo galėtų būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu, pripažinimo pranešėju kriterijai ir procedūra. Pastarieji, be kita ko, plačiau reglamentuojami poįstatyminiame teisės akte – Apraše. Tokią situaciją lemia tai, jog BK ar BPK nėra pateikiamas ir išaiškinamas nei vienas iš paminėtų aspektų, kurie yra būtini, taikant BK 39² straipsnį.
3. BK 39² straipsnyje įtvirtinto instituto taikymui keliami kituose, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus reglamentuojančiuose, straipsniuose nenumatyti reikalavimai bei ribojimai – specialaus subjekto – pranešėjo – buvimas, padėtos atskleisti nusikalstamos veikos didesnis pavojingumas už pranešėjo padarytąją, taip pat ir draudimas atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pranešėją, kuris turi neišnykusį teistumą. Manytina, jog toks įstatymo leidėjo pasirinkimas, griežtesnių sąlygų numatytas, padeda užtikrinti, jog asmenys informuojantys apie kitų padarytas veikas, nepiktnaudžiaus šiuo institutu, taip pat, jog nuo baudžiamosios atsakomybės nebus atleidžiami asmenys, kurių asmenybė galėtų būti vertinama kaip pavojinga, linkusi daryti nusikalstamas veikas.
4. Pagal susiklosčiusią praktiką, atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39² straipsnio pagrindu galimas bet kurioje baudžiamojo proceso stadijoje, taip pat ir ne teisiamajame posėdyje. Vis dėlto, su šia praktika nesutiktina ir manytina, jog dažniausiai, dėl didelio kiekio įstatyme numatytų sąlygų, kurių egzistavimą byloje nustatyti privaloma, bei, tikėtina, bylos aplinkybių kompleksiško, teisingiausiai galėtų būti pritaikomas teismo nagrinėjimo stadijoje ar bent jau ikiteisminio tyrimo teisėjui privalomai rengiant posėdį, kuriame dalyvautų pats pranešėju pripažintas kaltininkas, jo gynėjas, nukentėjęsysis, jeigu toks yra, jo atstovas ir kiti tame procese aktualūs subjektai.

5. Keistina teismų praktikoje suformuluota pozicija, jog prokuroro prašymą nutraukti ikiteisminį tyrimą, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, ikiteisminio tyrimo teisėjas gali patvirtinti rezoliucija. Manytina, jog visais atvejais – tiek priimant sprendimą asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39², tiek atsisakant tai padaryti, išnagrinėjus aktualias aplinkybes ir duomenis, turėtų būti priimama motyvuota teismo nutartis.
6. Asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39² straipsnio pagrindu, nors pastarasis nėra pripažįstamas kaltu apkaltinamuoju teismo nuosprendžiu, kadangi laikytina, jog jis padarė nusikalstamą veiką, vis vien gali kilti ne viena neigiama teisinė pasekmė – baudžiamojo poveikio priemonių paskyrimas, atskiruose įstatymuose numatytų ribojimų taikymas, galimybė asmenį patraukti į baudžiamąją atsakomybę ir už veiką, dėl kurios asmuo buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, jeigu padaroma nauja nusikalstama veika.
7. Asmenį atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės kaip pranešėją, taip pat vis dar galima taikyti tokiam asmeniui ir kitų rūšių teisinę atsakomybę, susijusią su jo padaryta nusikalstama veika – pvz., civilinę, administracinę ar drausminę. Vis dėlto, paskutinioji gali būti taikoma tik tuo atveju, jeigu pati nusikalstama veika sudaro darbo pareigų pažeidimą ir drausminės atsakomybės taikymas nėra tik neigiama darbdavio reakcija į asmens pateiktą pranešimą.

PASIŪLYMAI

1. Atsižvelgiant į susiklosčiusią teismų praktiką, siūlytina koreguoti BK 39² straipsnio 1 dalies 2 punkte numatytą sąlygą „prisipažino padaręs nusikalstamą veiką“ į „savanoriškai prisipažino padaręs nusikalstamą veiką ir nuoširdžiai gailisi“, kadangi vertintina, jog šio kriterijaus egzistavimas, be kita ko, parodo mažesnę asmens pavojingumą ir mažesnę polinkį į nusikalstamumą, taigi ir tikslingumą asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, nepažeidžiant viešojo intereso.
2. Siūlytina patikslinti BPK reglamentavimą, įtvirtinantį proceso atnaujinimą pranešėjui, per vienerius metus padariusiam naują nusikalstamą veiką, ir kuris buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės teismo nagrinėjimo metu.
3. Tikslinga pakoreguoti BPK 217 straipsnį ir pastarajame numatyti galimybę asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės pagal BK 39² straipsnį, atnaujinti ikiteisminį tyrimą, jeigu pastarasis vengia duoti parodymus tolesnio proceso metu, kaip tai numatyta BPK 217 straipsnio 6 dalyje, asmens, atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės BK 39¹ straipsnio pagrindu, atžvilgiu.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės norminiai aktai:

Jungtinių Tautų konvencija prieš korupciją (2003). *Valstybės žinios*, 2006, 136-5145;

Europos Tarybos baudžiamosios teisės konvencija prieš korupciją (1999). *Valstybės žinios*, 2002, 23-853;

Europos Parlamento ir Tarybos 2019 m. spalio 23 d. direktyva (ES) 2019/1937 dėl asmenų, pranešančių apie Sąjungos teisės pažeidimus, apsaugos. *OL L 305*, p. 17.

Lietuvos teisės norminiai aktai:

Lietuvos Respublikos Konstitucija (1992). *Valstybės žinios*, 33-1014;

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741;

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341;

Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymas (1999). *Valstybės žinios*, 13-308;

Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymas (2004). *Valstybės žinios*, 50-1632;

Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 53-2042;

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 39-2 straipsniu įstatymas. TAR, 21873;

Lietuvos Respublikos ginklų ir šaudmenų kontrolės įstatymas (2002). *Valstybės žinios*, 13-467;

Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymas (2017). TAR, 19743;

Lietuvos Respublikos pranešėjų apsaugos įstatymo Nr. XIII-804 pakeitimo įstatymas (2021). TAR, 27360;

Lietuvos Respublikos specialiųjų tyrimų tarnybos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 41-1162;

Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 112-4969;

Lietuvos Respublikos valstybės garantuojamos teisinės pagalbos įstatymas (2000). *Valstybės žinios*, 30-827;

Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto patvirtinimo įstatymas (2003). *Valstybės žinios*, 42-1927;

Lietuvos Respublikos Seimo nutarimas dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės programos (2012). *Valstybės žinios*, 149-7630;

Pranešimų apie pažeidimus įstaigose pateikimo Lietuvos Respublikos prokuratūrai tvarkos aprašas (2018). TAR, 10419;

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. balandžio 10 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 42-1624;

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2009 m. birželio 8 d. nutarimas. *Valstybės žinios*, 69-2798;

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2017 m. kovo 15 d. nutarimas. TAR, 4356.

Užsienio šalių teisės norminiai aktai:

Gesetz zum Schutz von Geschäftsgeheimnissen (GeschGehG) (2019). *BGBI*, 466;

Latvijas traukšmes celšanas likums (2022). *Latvijas Vēstnesis*, 24B;

Australian Competition and Consumer Commission immunity and cooperation policy for cartel conduct (2019) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.accc.gov.au/system/files/1579_ACCC%20immunity%20%26%20cooperation%20policy%20for%20cartel%20conduct%20-%20October%202019_FA.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 9 d.];

Australian Securities and Investments Commission immunity policy (2021) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/asics-new-immunity-policy/> [žiūrėta 2022 m. balandžio 9 d.].

Specialioji literatūra:

Ažubalytė, R. (2006). Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis. *Jurisprudencija*, 1(79), 16-24;

Baranskaitė, A. ir Prapiestis, J. (2006). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste. *Jurisprudencija*, 7(85), 30-41;

Baranskaitė, A. (2007). *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Monografija. Vilnius: Teisinės informacijos centras;

Baranskaitė, A. (2008). Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius procesinės problemos. *Jurisprudencija*, 11(113), 66-71;

Baranskaitė, A. (2009). Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 179-194;

Baranskaitė, A. ir Prapiestis J. (2011). Konstitucinė teisingumo ir teisinės santarvės dimensijos baudžiamojoje teisėje. Iš: Švedas, G. (red.)(2011). *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 41-68;

Bučiušas, G., Gruodytė, E. ir Šalčius, M. (2017). *Ikiteisminis tyrimas: procesiniai, kriminalistiniai ir praktiniai aspektai*. Vilnius: VĮ Registrų centras;

Burda, R. ir Kliunka, A. (2011). Korupcinių veikų tyrimo problemos Lietuvoje. Iš: Malevski, H. Ir Juodkaitė-Granskienė, G. (sud.)(2011). *Kriminalistika ir teismo ekspertizė: mokslas, studijos ir praktika. I dalis*. Vilnius: Lietuvos teismo ekspertizės centras, 91-102;

Drakšas, R. (2008). *Baudžiamoji atsakomybė ir jos realizavimo formos*. Vilnius: Justitia;

Drakšienė, A. (2011). Kai kurie nepilnamečių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektai. Iš: Švedas, G. (red.)(2011). *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 131-150;

Goda, G. (red.)(2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras. I-IV dalys (1-220 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras;

Goda, G., Kazlauskas, M. ir Kuconis, P. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: VĮ Registrų centras;

Gutauskas, A. (2004). Asmenų, susijusių su organizuotomis nusikalstamomis grupuotėmis, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės ypatumai. *Jurisprudencija*, 60(52), 51-62;

Jubb, P. (1999). Whistleblowing: A Restrictive Definition and Interpretation. *Journal of Business Ethics*, 21, 77-94;

Klimašauskienė, D. and Giedraitis, V. (2011). Fighting Cartels: an application of economic theory and the effects of leniency policies. *Ekonomika*, 90(1), 39-52;

Klimašauskienė, D. (2014). The model of criminal activity and effective cartel deterrence. *Ekonomika*, 93(3), 51-66;

Nader, R., Petkas, P. K. and Blackwell, K. (1972). *Whistle Blowing: The report of the conference on professional responsibility*. Cited in Vandekerckhove, W. and Phillips, A. (2019). Whistleblowing as a protracted process. A study of UK whistleblower journeys. *Journal of Business Ethics*, 159(1), 201-219;

Namavičius, J. ir Bikelis, S. (2015). Dėl galimybės atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenis – pranešėjus apie korupcinio pobūdžio veikas. *Teisės e-aktualijos*, 3(9), 23-32;

Piesliakas, V. (2007). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Pirmoji knyga*. Vilnius: Justitia;

Prapiestis, J. (2014). Lietuvos Aukščiausiojo Teismo jurisprudencijos reikšmė baudžiamojoje justicijoje. Iš: Švedas, G. (red.)(2014). *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai*. Vilnius: VĮ Registrų centras, 11-26;

Pradel, J. (2001). *Lyginamoji baudžiamoji teisė*. Vertė D. Abračiauskas, E. Bieliūnas ir T. Gulbinas. Vilnius: Eugrimas;

Prapiestis, J. (sud.) (2004). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso komentaras. Bendroji dalis (1-98 straipsniai)*. Vilnius: Teisinės informacijos centras;

Rose-Ackerman, S. (2001). *Korupcija ir valdžia: priežastys, padariniai ir reforma*. Vertė L. Tamas. Vilnius: Vaga;

Sakalauskas, G. (2007). *Įvadas į empirinę kriminologiją*. Metodinė priemonė. Vilnius: Eugrimas;

Švedas, G. (2006). *Baudžiamosios politikos pagrindai ir tendencijos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras;

Švedas, G. et al. (2017). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso bendrosios dalies vientisumo ir naujovių (su)derinimo iššūkiai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;

Švedas, G. et al. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. I knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;

Švedas, G., Abramavičius, A. ir Prapiestis, J. (2020). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis. II knyga*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;

Vitkutė Zvezdinienė, I. (2009). Nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimo problemos atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), 231-242;

Zajančkauskienė, J., ir Bliujienė, G. (2020). Pranešėjų apsauga: teisinis reguliavimas ir jo taikymo pirmieji metai Lietuvoje. *Jurisprudencija*, 29(1), p. 113-129.

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo apžvalgos:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. lapkričio 8 d. teismų praktikos dėl juridinių asmenų baudžiamosios atsakomybės taikymo apžvalga Nr. AB-49-1;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 27 d. Baudžiamojo proceso kodekso normų, reglamentuojančių nuosprendžių surašymą, apžvalga (BPK 302-305, 307 straipsniai) Nr. AB-53-1.

Teismų praktika:

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-194/2006;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 13 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-549/2007;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2007 m. lapkričio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-429/2007;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. kovo 18 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-82/2010;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. kovo 29 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-138/2011;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. birželio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-291/2011;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2011;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-475/2011;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2011 m. gruodžio 27 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-650/2011;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-84/2012;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 19 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-300/2012;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-329/2013;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-538/2014;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. gruodžio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-560/2014;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. sausio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-145-139/2015;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-516-697/2015;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. kovo 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-29-942/2016;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. balandžio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-88-976/2017;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. birželio 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-167-648/2017;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 3 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-194-942/2017;

Lietuvos Aukščiausiojo teismo 2017 m. spalio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-230-697/2017;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. spalio 24 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-248-697/2017;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 16 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-287-1073/2018;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 25 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-171-1073/2018;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje 2K-100-648/2019;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. sausio 7 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-52-942/2020;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. birželio 1 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-131-648/2021;

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. vasario 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-16-942/2022;

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2020 m. gruodžio 14 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-2054-442/2020;

Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2021 m. birželio 30 d. nutartis administracinėje byloje Nr. A-1961-662/2021;

Vilniaus apygardos administracinio teismo 2019 m. gegužės 16 d. sprendimas administracinėje byloje Nr. I-2522-331/2019.

Travaux préparatoires:

Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 581, 589, 609 straipsnių pakeitimo įstatymo ir kodekso papildymo 555¹ straipsniu projekto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 39² straipsniu įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 212 ir 217 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 10, 192 ir 263 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos darbo kodekso 31 ir 59 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto, Lietuvos Respublikos administracinių bylų teisenos įstatymo Nr. VIII-1029 59 ir 86 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto ir Lietuvos Respublikos gyventojų pajamų mokesčio įstatymo Nr. IX-1007 17 straipsnio pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas;

Lietuvos Respublikos advokatūros įstatymo Nr. IX-2066 8, 13, 17, 23, 24, 34, 35, 36, 37, 39, 44, 56, 57, 58, 60, 61 ir 64 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas;

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso papildymo 39² straipsniu įstatymo projektas, XIIIIP-2821;

Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Nr. XIII-1844 39(2) straipsnio pakeitimo įstatymo projektas, 2021 m. vasario 23 d., XIVP-260;

Aiškinamasis raštas dėl Pranešėjų apsaugos įstatymo projekto, XIIIIP-997;

Lietuvos Respublikos pareiškėjų, pranešusių apie korupcinio pobūdžio teisės pažeidimus, apsaugos įstatymo projektas, 2004, IXP-3374;

Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento 2021 m. kovo 2 d. išvada Nr. XIVP-260 dėl Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso Nr. XIII-1844 39² straipsnio pakeitimo įstatymo projekto.

Kiti šaltiniai:

BNS (2018). „Niklita“ iš R. Kazėnienės siekia prisiteisti 6 tūkst. eurų už pažeistą reputaciją [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/210377/niklita-is-r-kazenienes-siekia-prisiteisti-6-tukst-euru-uz-pazeista-reputacija> [žiūrėta 2022 m. balandžio 14 d.];

BNS (2019). R. Kazėnienei suteiktas pranešėjos statusas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/240297/r-kazenienei-suteiktas-pranesejo-statusas> [žiūrėta 2022 m. balandžio 14 d.];

Gavin. B. (2012). *Whistleblowers Saved the Government \$3.3 Billion Last Year* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.foreffectivegov.org/whistleblowers-saved-government-3-billion-last-year> [žiūrėta 2022 m. balandžio 2 d.];

Greece-OECD Project: Technical Support on Anti-Corruption (2018). *Whistleblower Protection in the Private Sector: Developing the Legal Framework* [interaktyvus]. Prieiga internete: <https://www.oecd.org/investment/anti-bribery/OECD-Greece-Whistleblower-Protection-Legislative-Proposal-ENG.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 7 d.];

Group of States against Corruption (2020). *Corruption Risks and Useful Legal References in the context of COVID-19* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/corruption-risks-and-useful-legal-references-in-the-context-of-covid-1/16809e33e1> [žiūrėta 2022 m. balandžio 9 d.];

Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2020 metais ataskaita Nr. 17.9-1921, (2021) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2021/03/2_prokuraturos-veiklos-2020-m.-ataskaita-2021-03-01-nr.-17.9.-1921-03-30.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.];

Lietuvos Respublikos prokuratūros veiklos 2021 metais ataskaita Nr. 17.9-2228 (2022) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.prokuraturos.lt/data/public/uploads/2022/03/2021-m.-ataskaita-2022-03-01-nr.-17.9.-222803.21.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 8 d.];

Merriam-Webster.com Dictionary [interaktyvus]. Prieiga per internetą: www.merriam-webster.com [žiūrėta 2022 m. balandžio 3 d.];

Transparency International (2013). *Whistleblowing in Europe. Legal protections for whistleblowers in the EU* [interaktyvus]. Prieiga internete: https://images.transparencycdn.org/images/2013_WhistleblowingInEurope_EN.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 9 d.];

Transparency International Lietuvos skyrius (2015). *Prabilti Lietuvoje: Pranešėjų apsaugos problemas* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.transparency.lt/wp-content/uploads/2015/11/Prabilti-Lietuvoje.-Praneseju-apsaugos-problemos.pdf> [žiūrėta 2022 m. balandžio 9 d.];

Transparency International (2016). *People and corruption: Europe and Central Asia* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://images.transparencycdn.org/images/2016_GCB_ECA_EN.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 9 d.];

Transparency International (2021). *Global corruption barometer. European Union 2021. Citizens' views and experiences of corruption* [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://images.transparencycdn.org/images/TI_GCB_EU_2021_web_2021-06-14-151758.pdf [žiūrėta 2022 m. balandžio 9 d.].

SANTRAUKA

Pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės

Roberta Biveinytė

Magistro darbe aptariamas Lietuvoje vis dar sąlyginai naujo, Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 39² straipsnyje įtvirtinto, pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto samprata, kilmė ir reikšmė bei jo taikymo ypatumai. Pirmiausia, siekiant suprasti šio instituto įtvirtinimo Baudžiamajame kodekse ištakas ir svarbą, analizuojama pati pranešėjo instituto samprata ir reikšmė, taip pat nagrinėjamas pranešėjų apsaugos ir skatinimo reglamentavimo įsitvirtinimas Lietuvos teisinėje sistemoje. Be kita ko, darbe apžvelgiama ir pačios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės samprata bei jos vieta Lietuvos baudžiamosios teisės sistemoje. Apžvelgiant pranešėjo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto ištakas, analizuojant galimus tarptautinės teisės šaltinius, autorės nuomone, turėjusius įtakos šio atsiradimui, bei kitų valstybių teisinį reglamentavimą, pažymimas Lietuvoje įtvirtinto instituto išskirtinumas ir platus nusikalstamų veikų, dėl kurių padarymo asmuo gali būti atleistas šiuo pagrindu, spektras.

Toliau darbe analizuojama kiekviena iš pranešėjo atleidimui nuo baudžiamosios atsakomybės keliamų privalomųjų sąlygų, kurios įtvirtintos Baudžiamojo kodekso 39² straipsnyje, pasitelkiant teismų praktiką bei mokslinę literatūrą, nagrinėjamas kiekvienos iš šių sąlygų turinys bei tam tikri trūkumai ir taikymo problemos. Darbe be kita ko analizuojama teismo diskrecinė teisė pasirinkti asmenį atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės arba atsisakyti jį atleisti, net ir esant visiems šiems formaliesiems instituto taikymo pagrindams. Taip pat aptariami procesiniai šios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšies taikymo aspektai bei problemos ir trūkumai teisiniame reglamentavime. Rašto darbas, atsižvelgiant į tai, jog pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės nėra tapatus išteisinimui, užbaigiamas teisinių pasekmių, kurios, nepaisant bausmės išvengimo, gali kilti asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės šiuo pagrindu, analize.

SUMMARY

Whistleblower's release from criminal liability

Roberta Biveinytė

The master's thesis discusses the concept, origin and significance of the institute of release from criminal liability of a whistleblower, which is still relatively new in Lithuania and is enshrined in Article 39-2 of the Criminal Code of the Republic of Lithuania, as well as the peculiarities of its application. First, in order to understand the origins and importance of the establishment of this institute in the Criminal Code, the concept and significance of the whistleblower's institute is analysed, together with the establishment of the regulation of protection and promotion of whistleblowers in the Lithuanian legal system. Among other things, the paper reviews the concept of release from criminal liability and its place in the Lithuanian criminal law system. Reviewing the sources of the whistleblower's release from criminal liability institute, analysing the possible inspirations from international law that, in the author's opinion, influenced emergence of this institute, and the legal regulation of other countries, the uniqueness of the institute established in Lithuania is noted.

The paper further analyses each of the mandatory conditions set out in Article 39-2 of the Criminal Code for whistleblower's release from criminal liability. Using case law and the scientific literature, the content of each of these conditions and some of the shortcomings and problems of their application are examined. The paper analyses, among other things, the court's discretionary right to choose to release a person from criminal liability or to refuse to release him, even in the presence of all discussed formal grounds for applying the institute. The procedural aspects of the application of this type of release from criminal liability as well as the problems and shortcomings in the legal regulation are also discussed. Given that the whistleblower's release from criminal liability is not the same as acquittal, the paper concludes with an analysis of the legal consequences, which, despite the avoidance of punishment, may be applied for a person released from criminal liability on this basis.